

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

D Ü İ F D

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

CİLT: XIX, SAYI: 1

2017/1

DİYARBAKIR / 2017

**İBN SA'D'IN KİTÂBÜ'T-TABAKÂTİ'L-KEBİR'İNE GÖRE
HZ. PEYGAMBER, SAHÂBE VE TABİUN DÖNEMİNDE
HASTALIKLAR VE TEDÂVİLERİ**

Zehra Gençel Efe*

ÖZET

İslam Dini, sağlığın korunmasına son derece önem vermiş, sağlığa zarar verecek davranış ve tutumları yasaklarken, hastalık durumunda tedaviyi emretmiştir. Bu yol, hem Kur'ân'da hem de hadislerde görülmektedir. Birçok âyette sağlığın korunması ve şifanın aranması emredilmektedir. Temizliğe önem verilmesi sağlığın korunması için en çok bahsi geçen konulardandır.

Hiz. Peygamber'in hadislerinde de sağlığın korunması, temizliğin yanında, hastalık durumunda tedavi yollarının aranması, bu iş için de ehline başvurulması ile ilgili emir ve tavsiyeler vardır. Hadis kitaplarında bunun sayısız örneği görülmektedir.

İbn Sa'd'ın (ö. 230/ 845) Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr adlı eserinde, sağlık, hastalık ve tedavi yolları ile ilgili rivâyetler çokça yer almaktadır. Bu rivâyetler hastalıklar, tedavi yöntemleri, Hz Peygamber'in yaşadığı sağlık sorunları ve vefatına sebep olan hastalığı ve hastalığı sevme ve teslim olma başlıkları altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Hastalık, Tıp, Tarih, İbn Sa'd, Tabakât

* Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ABD. Dr. Öğr. Üyesi
zehraefe@hitit.edu.tr

**Illness And Their Cures At The Period Of Prophet Muhammad,
His Companions And Followers Of Them According To Kitab Al-
Tabaqat Al-Kabir Of Ibn Sa'd**

ABSTRACT

Islam Religion attacted great importance to the preservation of health and commended treatment in case of illness while prohibiting malice that would harm health. This is both present in the Quran and the hadiths. It is commanded in many verses to preserve health and to look for remend. The care for hygiene is among the most mentioned topic for the preservation of health.

There are commandments and recommendations in the hadiths of Prophet about the preservation of health, hygiene, the search of recovery ways and entrust the compenent person. There are countless examples about this in hadiths books.

In the work of Ibn Sa'd (d.230/845) entitled Kitab Al-Tabaqat Al-Kabir there are many rumours about health, diseases and recovery ways. These rumours, treatment methods with diseases, medical problems that The Prophet went through and the disease that caused his decease, like and surrender headlines are studied.

Keywords: Health, Disease, Medicine, History, Ibn Sa'd, Tabaqat.

Giriş

İslâmiyet insan hayatına büyük önem vermektedir. Kur'an'da birçok ayet sağlığa dâir tavsiye ve emirler içermektedir. Sağlığın ilk şartlarından biri olan temizlik birçok âyette yer almaktadır. Temiz kişiler övülür. Allah maddî ve mânevî kirlerden temizlenenleri sever.²⁵⁸ Hadislerde de temizlikle ve sağlıkla ilgili

²⁵⁸ Bakara (2), 222; Tevbe (9), 108.

çok ayrıntı vardır. Hadis kitapları konularına göre tasnif edilirken, tahâret/temizlenme konusuna geniş yer verilmiştir. Namaz için abdest ve cünüplük için boy abdesti ile ağız sağlığı için misvak kullanımı kişisel temizlik için en çok tavsiye edilenler arasındadır. Bunun yanında çevre temizliği için kan, balgam ve leşlerin gömülmesi de emredilmektedir.

İbn Sâ'd'ın *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr* adlı eseri İslam kültür tarihinde tabakât kitaplarının ilki ve zamanımıza intikâl eden çalışmaların en eskilerinden birisidir. Hz. Peygamber'in (sas) hayatı ve şahsiyeti üzerine kaleme alınmış (İbn Hişâm'ın (ö. 213/825) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* ve Vâkîdî'nin (ö.207/822) *Kitâbü'l-Meğâzî'sinden* sonra) mevcut eserlerin üçüncüsü, tabakât kitaplarının ise ilkidir.²⁵⁹

Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr, Hz Peygamber dönemi ve daha sonraki İslâm'ın ilk asırlarındaki sağlık, hastalık ve tedavi yöntemleri hakkında bilgiler sunması bakımından da ele alınmalıdır. Nitekim eserde, bu dönemlerde rastlanan hastalıklardan da bahsedilmektedir. Hz Peygamberin tavsiye ve emirleri, sahâbe ve tâbiûnun bu hastalık ve tedavilere karşı tutumlarının neler olduğuna dair önemli verilere ulaşılmaktadır.

Şunu açıkça belirtmek gerekir ki, tıp sadece bir fen bilimi değildir. İnsanı bedensel ve ruhsal olarak ele aldığı için aynı zamanda mânevî bir bilimdir. Bu yüzden dinlerde sağlık ve tıp ile ilgili yaklaşımlar, tavsiye ve yasaklar çok önemlidir. Tedavinin emredilmesi, sağlığın korunması ve temizlikle ilgili emir ve tavsiyeler, inananlara, çare arama ve sağlıklı kalma konusunda yol gösterici özellik taşımaktadır.

Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr'de yer alan, Hz Peygamber dönemi ve İslâm'ın ilk iki asrındaki sağlık, hastalık ve tedavi yöntemleri hakkında bilgiler, bugünün sağlık ve tıbbına ışık tutmasından çok, kişinin sağlığına önem vermesi ve hastalık karşısında nasıl bir dinî

²⁵⁹ Mustafa Fayda, "İbn Sa'd", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 295)

tavır sergilemesi gerektiği yönüyle önem taşımaktadır. Bu yönüyle sağlığın korunması ve hastalıkta tedavi yoluna gidilmesi ile ilgili emirler, tedavisi zor olan veya mümkün olmayan hallerde bu durumun nasıl göğüslenebileceğiyle ilgili tavsiyeler oldukça önemlidir. Tedavi yollarını arama konusunda teşvik ve hastalığı sükûnet ve sabırla karşılamada büyük rol oynar.

Çalışmamızın amacı eserde bahsedilen hastalıkların adı, belirtileri, Hz Peygamber'in tutumu ve Müslümanlara yansımaları tespit etmektir. Günümüz tıp bilgisine uymayan bilgi ve uygulamaların bulunması doğal bir süreçtir. Çünkü ilaç ve tedavi yöntemleri dinî değil, insanî bilgi alanına girer. İnsanî bilgi ise zamana, mekâna ve şartlara göre değişir ve gelişir. Zaten Peygamber'in tavsiye ettiği ilaç ve uygulamaların çoğu öncekilerin getirdiği bilgi ve kendi edindiği tecrübelerin ürünüdür. Bu sebeple günümüz tıbbına muhâlif bilgiler bu yönüyle yani zaman ve şartlarına göre değerlendirilmelidir.

Çalışmamızı hastalıklar, tedavi yöntemleri, Hz Peygamber'in yaşadığı sağlık sorunları ve vefatına sebep olan hastalığı ve hastalığı sevme ve teslim olma başlıkları halinde topladık. Çünkü eserde hastalıkların bir kısmı hakkında rivayet bulunmasına rağmen bunlarla ilgili rivayetlerde tedaviye dair bilgi aktarılmamıştır. Bu yüzden hastalıklarla ilgili rivâyetleri bir grupta, tedavilere dâir rivâyetleri diğer grupta ele aldık. Hz. Peygamber'in hastalığını ayrı bir başlık altında alarak daha geniş ver verdik. Hastalığı sevme ve teslim olma bahsini, İslam'ın hastalıklara karşı tutumunu yansıtmamasından dolayı ayrı bir başlık altında inceledik.

Hastalıklar

Tabakât'ta bahsedilen hastalıklardan bir kısmı hakkında çok, bazıları ile ilgili ise daha az rivâyet bulunmaktadır. Hakkında çok rivâyet bulunan hastalıkları ayrı başlıklar halinde ele aldık.

Veba, sıtma, cilt hastalıkları ve göz hastalıkları bunlardandır. Fakat sadece tek olay ile veya rivâyet ile yer alan hastalıkları diğer hastalıklar başlığı altında toplamak suretiyle değindik.

Veba (Tâun)

Veba hastalığı bilindiği gibi, farelerde bulunan mikropların pireler yoluyla insanlara taşınması sonucunda oluşan bir hastalıktır.²⁶⁰ Kirli ve güneş görmeyen alanlarda oluşan veba bakterisi (*Yersinia Pestis*) vücuda temastan sonra ateşli ve bulaşıcı bir hastalık olarak ortaya çıkar. Kitlesele ölümlere de yol açabilir.

Başlıca belirtileri ateş, kusma, ishal, baş ağrısı, eklem ağrıları, lenf bezlerinde şişme, burun kanaması, solunum güçlüğü, halsizlik ve deride lekelenmelerdir.

Günümüzde antibiyotik ile tedavisi mümkün olan bu hastalık, gelişmiş ülkelerin çoğunda artık görülmemektedir. Fakat tarih boyunca büyük veba salgınları görülmüş ve toplu ölümlere yol açmıştır. Bazen bu hastalık günahların bir bedeli olarak görülmüştür. Eski Ahitte İsrâiloğulları günah işlemede ileri gittikleri için, Allah'ın gazabını üzerlerine çekmişlerdir. Allah da onları veba salgını ile cezalandırmıştır.²⁶¹

Bugüne kadar görülen veba salgınları tarihsel açıdan üç dönemde ele alınmaktadır. Bunlar 541 yılında başlayan birinci evre, 1330 da başlayan ikinci evre ve 19. yüzyılın ikinci döneminde başlayan üçüncü evredir.²⁶²

İslam tarihinde birçok veba (tâun) olayından bahsedilmektedir. İbn Sâ'd da öncelikle Nuh Aleyhisselâm'ın oğlu Yâfes'in çocuklarının tâun hastalığına müptelâ olduklarına dâir bir

²⁶⁰ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayınevi, 2001, Ankara, s.136.

²⁶¹ *Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap*, Life Publihers International, Kuzey Kore, 2009, Mezmurlar, 78/50, s 756; 106/29, s.775

²⁶² Nühket Varlık, "Tâun", DİA, İstanbul, 2011, XV, 175.

rivâyet yer almaktadır: "Yâfes'in çocukları sert rüzgârlı bir yere yerleşmişlerdi. Allah bu toprakları verimsiz hale getirdi. Sonra da onların semasını üstlerinde dolaşan yedi yıldızdan mahrum bıraktı. Onlara tâun hastalığını verdi."²⁶³ Burada veba hastalığı günahlardan dolayı bir ceza imiş gibi bahsedilmektedir. Belki de bir imtihan olarak bu sıkıntılara maruz bırakılmışlardır.

Bunun aksine; "*Hâm'ın çocukları ise gökyüzünü ve toprağını imar etti. Onlardan tâun hastalığını kaldırdı.*" ifadesi yer almaktadır. Burada her ne kadar bir ceza veya mükâfattan bahsedilmese de Tevrat metinlerine göre bunların birine mükâfat ve diğerine ise ceza olarak verildiği anlaşılmaktadır. Tevrat'ta, ve İslam kaynaklarında Nuh Aleyhisselam'ın gemide üstünün açılması, oğlu Hâm'ın kardeşlerine haber vermesi ve yüksek sesle gülmesi, Yâfes ve Sâm'ın hemen babalarının üzerini örtmesi bahsi geçmektedir²⁶⁴. Fakat buradaki ceza ve mükâfat veya imtihan konusu ile ilgisi olup olmadığına dair bir işaret eserde bulunmamaktadır.

İbn Sâ'd'ın eserinde Hz Peygamber dönemine ait ilk tâun vakası olarak, Esad b. Zürâre'nin (ö.2/624) kavmi ile ticaret için Şam'a gitmesi ve orada bu hastalığa mâruz kalması rivâyet edilmektedir. Bu rivâyetten anlaşıldığına göre hastalık sadece Ebû Zürâre'ye bulaşmamıştır.

Hicretin 6. yılında Ureyne kabilesinden sekiz kişilik bir topluluk Peygamber'in yanına gelmeleri ve Müslüman olmaları rivayetlerinde, bu kabilenin burada vebaya yakalandıklarından söz edilmektedir. Peygamber onları hemen şehirden altı mil uzaklıkta bulunan ve kendisine ait olan Ayr yakınında Kuba taraflarında Zülcedr denen yere gönderdi. Buraya hemen gönderilmeleri bu kabilenin hemen şehirden uzaklaştırılarak vebanın yayılmasının

²⁶³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 29, Çeviri Editörü: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2015, İstanbul.

²⁶⁴ Ö. Faruk Harman, "Yâfes", *DİA*, Ankara, 2013, XXXIII, 174.

önlenmesi olduğu kanaatindeyiz. Burada sağlıklarına tamamen kavuşuncaya kadar kaldılar. Fakat iyileşince orada bulunan develeri de alarak kaçmaya çalıştılar. Bunların arkasından Kürz b. Câbir el-Fihri (ö.6/628) komutasında yirmi kişilik bir seriyye gönderilmiştir. Bu konu bir başka kaynakta farklı anlatılmaktadır. Ureyne ve Ukl kabilesine mensup sekiz kişi, Medine'ye geldiklerinde zaten hasta ve bitkin halde idiler. Burada hastalıkları ilerleyince, Medine'nin havasının kendilerine iyi gelmediğini ve havasına alışık oldukları badiyeye gitmek istediklerini söylediler. Resûlullah da onları deve sütüyle beslenmeleri ve sağlıklarına kavuşmaları için buraya göndermiştir.²⁶⁵

Hz Ömer (ö.23/644) halîfeliği döneminde Ebû Ubeyde b. el-Cerrah (ö.18/640) Şam valisi olduğu sırada, Hz Ömer hicrî 17. senede Şam'a doğru yola çıktı. Serğ denen yere gelince Şam'da veba hastalığının yayıldığı haberi kendisine iletildi. Bunun üzerine Serğ'den geri döndü. Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Ömer'e "*Allah'ın kaderinden mi kaçyorsun?*" dedi. O'da "*Evet (Allah'ın kaderinden yine) Allah'ın kaderine kaçıyorum*" diye cevap verdi. Burada Hz. Ömer'in salgın hastalık olan bir yere girmeyerek ne kadar doğru bir karar verdiğini görmekteyiz. Bu sene Amvas vebasının başlangıç yılıydı. Yaklaşık dokuz ay boyunca insanlar kuraklık, kıtlık ve açlık musîbetine mâruz kalmışlardı.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrah burada hastalığa yakalandı. Ölmeden önce şöyle söyledi: "*Ben Resûlullâh'ın (sav), 'Vebadan, karın ağrısından, suda boğulmaktan, yangından, göçükten ötürü vefât edenler şehit olduğu gibi, doğumdan ve akciğer iltihabından ölen kadınlar da şehittir' buyurduğunu duydum*"²⁶⁶ Ayrıca Resûlullâh'ın tâun hakkında şöyle buyurduğu da nakledilir: "*Cibril (as) bana humma ve tâun ile gelmişti. Hummayı Medîne'de tuttum, tâunu Şam'a gönderdim.*

²⁶⁵ Elşad Mahmudov, "Zülcedr Seriyyesi", DİA, Ankara, 2014, XXXIV, 551-552.

²⁶⁶ İbn Sa'd, III, s.482

Tâun ümmetim için bir şehitlik ve rahmet, kâfirler için pisliktir."²⁶⁷ Bu ve benzeri hadisler, Müslümanların hastalığı sevme ve ölüme teslim olma konusunda daha olumlu tavrı almasında etkili olmuştur.

Bu konuda bir diğer hadîsi de Amre b. Kays el-Adeviyye şöyle nakletmektedir: Bir gün Âişe'nin (ö.58/678) yanına gittim ve ona tâun hastalığından kaçmayı sordum. Şöyle dedi: Resûlullah (sas) buyurdu ki "*Tâundan kaçmak savaştan kaçmak gibidir.*"²⁶⁸ Enfâl Suresi 16. ayette savaştan kaçmak şiddetle menedilmiştir.²⁶⁹ "*Savaş taktiği olarak düşmanı vurmak için çekilme veya diğer bir birliğe katılmak durumu hariç, böyle bir günde her kim onlara arkasını dönerse mutlaka o, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varacağı yer de cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası!*" Durum böyle olunca, vebadan kaçmak da son derece keskin bir şekilde yasaklanmıştır.

Vebadan kaçmanın menedilmesinin bir kaç nedeni vardır. Öncelikle, bir yerde bu hastalık zühûr ettiğinde, burada bulunan hastaları tedavi etmek, ihtiyaçlarını gidermek için sağlıklı insanlara ihtiyaç vardır. Buradan kaçmak hasta insanların iyileşmesini zorlaştırmakta ve tedavi olabilecek veya hastalıkla baş edebilecek iken bu kişilerin ölüme terk edilmesi söz konusu olmaktadır. Ayrıca bulaşıcı hastalığa uğramış bir kişinin başka yere gitmesi, hastalığı gittiği yere taşınması bakımından da tehlikelidir. Bu sebeple, hastalığın baş gösterdiği yerde bulunanların dışarı çıkması ve dışarıda olanların da buraya girmesi tehlikelidir. Bu hadîs-i şerif ile karantina konusu vurgulanmıştır.

Ebû Ubeyde hastalığa yakalanınca yerine Mu'az b. Cebel'i (ö.18/640) bıraktı.²⁷⁰ Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ın hastalığı artınca insanlar Muaz b. Cebel'e şöyle dediler: "*Allah'a dua et! Bu cezayı*

²⁶⁷ İbn Sa'd, IX, s.59

²⁶⁸ İbn Sa'd, X, s.496

²⁶⁹ Enfâl (8), 16.

²⁷⁰ İbn Sa'd, II, s.362,

bizden gidersin." Muaz ise şöyle cevap verdi: *"Bu ceza değil, aksine Peygamberimizin (sas) duası, sizden önceki sâlih kimselerin vefatı ve Yüce Allah'ın içinizden seçerek dilediği kimseye verdiği şehitliktir. Allah'ım! Mu'az ailesinin nasibini bu rahmetten tam olarak ver!"*²⁷¹ İki oğlu vebaya yakalandı. Onlara *"Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"* diye sordu. Onlar: *"Ey Babamız! 'Hak Rabbindendir. O halde sakın şüphe edenlerden olma'"* dediler. Mu'az, *"Sizler beni de 'İnşallah sabredenlerden' bulacaksınız"* dedi. Daha sonra iki hanımı vebaya yakalandı ve ikisi de öldü. Mu'az da burada Amvas vebasına yakalanarak vefât etti²⁷².

Ebû Cendel b. Süheyl (ö.18/640)²⁷³, Yezid b. Ebû Süfyan (ö.18/640)²⁷⁴, Şürahbil b. Hasene (ö.18/640)²⁷⁵, el-Hâris b. Hişam el-Muğire (ö.18/640)²⁷⁶ de Şam'da Amvas²⁷⁷ vebasından ölenler arasındadır. Bu veba salgınından yaklaşık 25000'in üzerinde kişi ölmüştür.²⁷⁸

Mesruk b. el-Ecdâ (ö.63/683) Kûfe'de vebadan ölünce bazıları onun vebadan kaçtığını söyledi. Bazıları gidip karısına sordular. Karısı *"Hayır vallahi vebadan kaçmıyordu"* dedi. *"Ayakları şişene kadar namaz kılıyordu. Ayrıca kendisinin 'Veba, karın şişkinliği, doğum sırasında ölüm, suda boğulma sebebiyle Müslüman olarak ölen kişi şehit olur' dediğini duydum"* dedi.²⁷⁹

²⁷¹ Veba şehitlik için bir vesile olmasından dolayı, bu hastalığı istemektedir.

²⁷² İbn Sa'd, II, s.362; c. 9, s. 394.

²⁷³ İbn Sa'd, VIII, s.2; c. 9, s.412

²⁷⁴ İbn Sa'd, V, s.110

²⁷⁵ İbn Sa'd, IX, s.400

²⁷⁶ İbn Sa'd, IX, s.411

²⁷⁷ Amvas, Kudüs ile Remle arasında bir köydür. Bu salgın önce bu köyde çıkıp etrafa yayılmasından dolayı, bu köyün adıyla tanınmıştır.

²⁷⁸ Nühket Varlık, 'Tâun' s.175.

²⁷⁹ İbn Sa'd, VIII, s.184

Yahyâ b. Sîrîn'de (ö.110/729) tâundan ölenler arasındaydı. Onun ölümü ile kardeşi Enes b. Sîrîn: "*Tâun her Müslüman için şehâdetir*" dedi.²⁸⁰

Tâbiûndan Abdullah b. Ebû Necih²⁸¹ 131-749 yılında vebadan ölenler arasındaydı. Bu senede salgın olduğuna dâir diğer bir rivâyet de Hafs b. Süleyman'ın veba salgınından bir yıl önce vefât etmiş olmasıdır ki, bu hicrî 130 senesidir (m.748).²⁸² Mansur b. Zâzan da bu tarihte vefât edenler arasındadır.²⁸³

Veba Irak'ta da etkili olmuştur. Hammâd b. Zeyd, Haccâc b. Ebû Uyeyne'den, Uyeyne de Hind'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: "*Tâun hastalığından dolayı Irak'a kaçtık. Orada Câbir b. Zeyd (ö.103/722) bize doğru gelerek şöyle demişti: Sizi arzu eden şey size ne kadar da yakın!*"²⁸⁴ Bu ifade ile aynı sorunun Irak'ta da olduğunu ifade etmiştir.

69-689) yılında el-Cârif adında bir tâun salgını da ortaya çıkmıştı.²⁸⁵ Bu salgında birçok ölümlerin olmasından dolayı tâun-i cârif yani süpüren tâun tâbiri kullanılmıştır.

Sıtma (Humma)

Sivrisinek tarafından aşılanan, üşüme, titreme ve ateş nöbeti ile seyreden hastalıktır.²⁸⁶ Halk arasında yaygın olarak humma olarak bilinir.²⁸⁷ Malarya da denmektedir.

²⁸⁰ İbn Sa'd, IX, s.220

²⁸¹ İbn Sa'd, VIII, s.37

²⁸² İbn Sa'd, IX, s.270

²⁸³ İbn Sa'd, IX, s.322

²⁸⁴ İbn Sa'd, IX, s.190

²⁸⁵ İbn Sa'd, IX, s.259

²⁸⁶ Doğan, s.1178.

²⁸⁷ Doğan, s.578.

Daha çok tropikal ve subtropikal bölgelerde rastlanan bir hastalıktır. Sıcaklığın 18-27 derece olduğu özellikle eylül ekim ayları hem uygun sıcaklık hem de nemden dolayı bu yayılma için uygun bir ortam oluşturur.²⁸⁸

Sıtma insanlık tarihinin en eski hastalıklarından biridir. Özellikle tarım yapılan yerlerde daha sık görülmektedir. Burada sulama ile ortaya çıkan bataklıklar, sivrisineğin çoğalması için uygun ortamdır.

Arap Yarımadası'nda da sık görülmekteydi. Özellikle Hayber arâzisi sıtma için elverişliydi.²⁸⁹

Res'ulullah (sas) humma hastalığından bahsederken, "*Kim bu hastalığa yakalanırsa o kişinin cehennemdeki payıdır*" dediğine dair rivâyetler nakledilmektedir. Bu hadisi duymuş olmasından dolayı Sâ'd b. Mu'az (ö.5/627) sıtma olmayı çok istemiş ve bunun için çok dua etmişti. Bu hastalıktan da öldü.²⁹⁰ Bu rivayette görüldüğü gibi, humma hastalığından ölen kişinin cennetle müjdelenmiş olması, bu hastalığa isyan etmeme gibi fayda sağladığı gibi bazen de hastanın mücadele etme isteğini azaltmıştır. Çünkü bu hayatta hastalık nedeniyle ızdırap çekenin ahirette ızdırap çekmeyeceği kastedildiği için sahabe bu hayatta ızdıraba razı olarak cennet hayatını kazanma isteğinde olmuştur.

Tay Kabilesinden on beş kişilik bir grup Resûlullâh'a gelerek Müslüman oldular. Önderleri Zeyd el-Hayl idi. Bu sırada Medine'de sıtma salgını vardı. Hz Peygamber onların sıtmaya yakalanacağı endişesiyle şöyle dedi: "*Zeyd sıtmadan bir kurtulsa!*"

²⁸⁸ Fatih Tuğluoğlu, "*Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)*", Türkiye Parazitoloji Dergisi, c. 32, S. 4, s. 352

²⁸⁹ Muhammed Hamidullah, "*Hayber*", DİA, XVII, 21

²⁹⁰ İbn Sa'd, III, s.489.

Nitekim de Zeyd memleketi Ferde denen yere vardığında vefat etti.²⁹¹

Cilt Hastalıkları (Cüzzam, Sedef, Alalık, Uyuz, Kellik)

Cilt hastalıklarının birçok sebebi vardır. Yaralanmalar en başta gelen sebeplerden biridir. Kesilen, ezilen deri dışarıdan gelecek parazitlere ve mantarlara karşı savunmasız kalmaktadır. Bunun yanında bit ve pire ısırmaları da bu tür parazitlerin taşınmasına yol açmaktadır. Ayrıca alerjiler ve hormon bozuklukları da deri hastalıklarının etkenleri arasındadır.

Cüzzam lepra adıyla da bilinen, hansen basilinin meydana getirdiği, deride yaralar ve şekil bozukluğuna neden olan, bulaşıcı ve tehlikeli bir hastalıktır.²⁹²

Resûlullah (sas) cüzzama yakalanmış bir sahabi olan Mu'aykîb b. Ebû Fâtıma ed-Dersî için: *"Bu hastalık sahibinin cüzzamı vardır. Yırtıcı hayvandan sakınıldığı gibi sakının. O bir vadiye indiğinde siz ondan başkasına inin."* buyurmuştur. Mu'aykîb'in Hz Ömer'e bir kap içinde su verdiği ve Ömer'in bunu içerken rahatsız olduğu rivayet edilmektedir. O tedavisi için sürekli çare arıyordu. Ömer, Yemen'den gelen iki kişiye *"Bu sâlih adam için bir tedaviniz var mı? Zîra bu hastalık onda hızlı yayıldı"* dedi. Onlar da *"Onu gideren bir şeye gücümüz yetmez. Ancak onun ilerlemesini durdurabiliriz!"* dediler. Ömer *"Onun durup artmaması büyük bir afiyet"* dedi. Onların tavsiyesiyle Ebû Cehil karpuzunu alıp ikiye böldüler. Onun ayaklarının altını karpuzla ovdular. İyice ovulunca Mu'aykîb acı yeşil tükürmeye başladı. Sonra bu Yemenli iki adam Ömer'e *"Onun hastalığı bundan sonra artmaz"* dediler. Hastalığı bundan sonra artmadan devam etmişti. Yine Hz. Ömer'in cüzzamlı ile arasına bir mızrak boyu mesafe koyduğu, ama bunu Mu'aykîb'da

²⁹¹ İbn Sa'd, VI, s. 209

²⁹² Doğan, s.228.

uygulamadığı da rivayet edilmektedir.²⁹³ Hz. Ömer'in aslında normal olarak yapması gereken ve başka hastalarda yaptığı cüzzamlı ile araya mesafe koyma tedbirini burada Mu'aykib'da almadığını görmekteyiz. Bu onunla arasındaki muhabbetin sonucu olabileceği kanaatindeyiz.

Sâ'd b. Bekroğulları Dımâm b. Salebe'yi (ö.6/628) Resûlullah'a gönderdiler. Dımâm Resûlullah'ın yanından ayrılıp kavminin yanına dönünce "*Lât, Menat, Uzza ve Hübel ne kötü şeylerdir*" dedi. Kavmi ona hemen karşı çıkarak "*Dikkat et Ya Dımâm! Sedef hastalığına, cüzzam hastalığına kapılmaktan ve delirmekten sakın. Böyle söylemekle bunlara çarpılırsın*" dediler.²⁹⁴ Bu rivayet bize, hastalıkların ceza veya gazap olarak görülmesi anlayışının İslam'dan önce de var olduğunu göstermektedir.

Sedef de kalıtsal ve psikolojik durumlardan etkilenerek ortaya çıkar. Deride pullanma ve döküntü oluşur. Bu dönemde sedef hastalığı olan bir sahabe ile ilgili rivayet şu şekilde verilmektedir: Ebû Zürâre Resûlullah'a gelerek gece gördüğü bir rüyasını anlattı. Rüyasında Yemen'de bıraktığı bir dişi merkebin, yanakları ak benekli siyah bir oğlak doğurduğunu söyledi. Resûlullah "*Gelirken Mısırlı bir cariye hamile bıraktın mı?*" diye sordu. Ebû Zürâre bunu doğruladı. Resûlullah (sas) "*O cariye bir erkek çocuk doğuracak. O senin oğlundur*" dedi. Zürâre yanaklarındaki beyaz karışmış siyah rengi sorunca Resûlullah "*Senin gizlediğin bir alaca (sedef) hastalığın var mı?*" diye sordu. Zürare "*Evet, seni hak ile gönderene yemin olsun ki, senden başka bunu bilen hiç kimse olmadı.*" dedi.²⁹⁵

Ömer b. Hattâb kendisine Yemen'den tahıl yardımları geldiği zaman gelenlere Üveys b. Âmir'i sordu. Üveys'e "*Murad'ın*

²⁹³ İbn Sa'd, III, ss. 133-4.

²⁹⁴ İbn Sa'd, V, s.196.

²⁹⁵ İbn Sa'd, VI, s.270; VIII, s. 78.

Karen kolundan mısın?" diye sordu. O da "Evet" dedi. Ömer "Bir dirhem yeri kadar hariç, iyileştiğin sedef hastalığının var mı?" diye sordu. Üveys doğruladı. Ömer "Resûlullah'ı duydum. Şöyle diyordu: Yanınıza Murad'ın Karen kolundan Üveys b. Âmir gelecek. Onun sedef hastalığı vardı. Bir dirhem yeri kadar hariç, bu hastalığından şifa buldu. Onun kendisine hürmetkâr davrandığı bir annesi vardır. Eğer Allah adına yemin etse, Allah o yeminin gereğini yapar. Eğer kendin için istiğfâr etme işini ondan istemeyi başarırsan bunu yap' Benim için Allah'tan mağfîret dile!" dedi. Üveys de O'nun için mağfîret diledi.²⁹⁶

Alaca hastalığı ile sedef hastalığı eserin çoğu yerinde beraber geçmektedir. Alaca hastalığı da sedef gibi bir bağışıklık sistem hastalığıdır. Fakat döküntülü, kaşıntılı ve bulaşıcı değildir. Yaralanmalar veya başka travmalarla başlayabildiği gibi, bağışıklık sisteminin zayıfladığı hormonal bozukluklar, üzüntü ve stres gibi etkenlerle de başlayabilir.

Eserde alalık hastalığı bazen ayrı bir hastalık olarak, bazen da sedef ile ikisi aynı hastalık gibi kullanılmıştır. Eban b. Osman'ın alalık hastalığı vardı. Osman ellerini boyardı. Ama yüzünü boyamazdı.²⁹⁷ Bu dönemde bu hastalıktan muzdarip olanların kötü görünümü engellemek için bu bölgeleri boyadığını görmekteyiz. Tıpkı saç ve sakalların boyanması gibi beyazlaşan tenler de boyanıyordu.

Hâlid b. el-Velid (ö.21/642) ile Necran'dan gelen heyetin içinde bulunan Yezid b. el-Muhacel'in babasının bu adı vücudundaki beyaz bir şeritten dolayı aldığı ifade edilmektedir.²⁹⁸ Bu halhal şeklindeki beyaz şeridin alalık hastalığının beyazlığı olması muhtemeldir.

²⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, s.271.

²⁹⁷ İbn Sa'd, VII, s.159.

²⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, s.76.

Fâtıma bint. ed-Dahhâk, Resûlullah'ın evlenip de bir araya gelmeden boşadığı hanımlardan biridir. Kendisini Resûlullah'tan sakındığı için onu boşamıştır. Bazı rivayetlerde Resûlullah kendisiyle gerdeğe girmiş, daha sonra eşlerini muhayyer bırakınca bu hanım kavmine dönmeyi tercih etmiştir. Bazı rivayetlerde ise alalık hastalığı olduğu için Resûlullah'ın boşadığı ifade edilmektedir.²⁹⁹

Uyuz hastalığı, eserde bahsi geçen bir diğer cilt hastalığıdır. En önemli belirtisi şiddetli gece kaşıntısıdır.³⁰⁰ Derialtına yerleşen parazitin oluşturduğu kaşıntı ve kızarıklıkla seyreder.

Resûlullah erkeklere ipek giymelerini yasaklamış olmasına rağmen, Abdurrahman b. Avf (ö.32/653) ipek giymek için izin istedi. Kendisinde bir rivayete göre kurdeşen, başka bir rivayete göre ise uyuz hastalığı vardı. Yine bit bulunmasından dolayı da ipek giyme konusunda izin istedi. Resûlullah, Abdurrahman'a izin verdi.³⁰¹ İpek hafif ve hassas olduğu için yaralı dokuyu daha az zedeleyeceğinden tavsiye edildiği veya giyilmesi hususunda cevaz verildiği kanaatindeyiz.

Eserde bahsedilen bir diğer cilt hastalığı da çiçek hastalığıdır. Bu hastalık virüslerin hava yoluyla bulaşması sonucu meydana gelir. Oldukça bulaşıcı ve tehlikelidir. İrinli kabarcıklar dökerek derin ve kötü izlerin oluşmasına sebep olur. Çiçek hastalığı ile ilgili en önemli rivâyet Abdülmelik b. Mervan (ö.86/705)'ın çiçek hastalığına yakalanmış olması ile ilgili rivâyettir.³⁰² Kendisinde çiçek izi bulunduğu rivayet edilen diğer tabii de Muhammed b. Abdullah'tır.³⁰³ Çiçek bozuğu görüntüsü bu hastalığın ağır veya

²⁹⁹ İbn Sa'd, X, s.149-150.

³⁰⁰ Ayşegül Yolasığmaz Ünver, Nevin Turgay, "Uyuzlu Hastaya Yaklaşım", Türkiye Parazitoloji Dergisi, C. 30, S. 1, s.78, Yıl: 2006

³⁰¹ İbn Sa'd, III, s.143.

³⁰² İbn Sa'd, VII, s.236.

³⁰³ İbn Sa'd, VII, s.576.

hafif geçirilmesine göre değişiklik arz eder. Bu şahısta oranı belirtilmemiş, sadece varlığından söz edilmiştir.

Yahya b. Süleym'in cilt hastalıklarını tedavi ediyor olduğuna dair rivayet detay vermemesiyle birlikte, bu hastalıkların tedavilerine dair bilgilerin mevcut olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.³⁰⁴

Cilt hastalıkları arasında kellik de sayılabilir. Rivâyete göre, Adem Aleyhisselam yeryüzüne indirildiği zaman başı göğe değiyordu. O yüzden dazlaktı ve dazlaklığı da çocuklarına miras bırakmıştı.³⁰⁵

Resûlullah burnuna susam yağı damlatır ve sidr ağacı ile başını yıkardı.³⁰⁶ Sidr ağacı Kuran'da da bahsi geçmesinden dolayı önem taşımaktadır. Bu ağacın bizdeki karşılığının kiraz ağacı, Arabistan kirazı veya çitlenbik olması muhtemeldir.³⁰⁷ Bu yağlar saç bakım yapmak için kullanılmakta idi.

el-Hülb b. Yezid Hz Peygamber'in (sas) yanına geldiğinde kel idi. Peygamber onun başını meshedince saçları çıktı. Asıl adı Seleme iken bundan sonra el-Hülb ismini almıştır.³⁰⁸ Mesh etmenin önemi çok sık vurgulanmaktadır.

Göz Hastalıkları

Zeyd b. Erkam'ın (ö.68/688) gözleri rahatsızlanmıştı. Resûlullah onun yanına ziyarete gitti. Ona "*Ey Zeyd! Gözündeki*

³⁰⁴ İbn Sa'd, VIII, s.51.

³⁰⁵ İbn Sa'd, I, s.19.

³⁰⁶ İbn Sa'd, I, s.434.

³⁰⁷ Nihat Uzun, "*Kur'ân'da Üç Ağaç Türü Yahut Bazı Âyetlerin Anlamlarını Yeniden Düşünmek*", Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi, C. 11, S. 3, Yıl: 2011, s.136.

³⁰⁸ İbn Sa'd, VIII, s.18.

rahatsızlık devam ederse ne yaparsın?" diye sordu. O da "Yokluğuna sabrederdim" deyince Resûlullah: "O zaman hiç bir günahın olmadan Allah'a kavuşturdun" dedi.³⁰⁹ Burada hastalığın günahlarına kefarete olacağı müjdesini kendisine vermiştir.

Abdullah b. el-Abbas'ın gözlerine su inmişti ve kör olmak üzereydi. Gözdeki suyu alarak tedavi eden iki adam kendisine gelerek, gözündeki suyu alabileceklerini, ama beş gün namaz kılamayacağını, sadece bir ağaç üzerine secde edebileceğini söylediler. Abdullah "Hayır vallahi namazın bir tek rekatını bile terk edemem. Zira ben "Bir tek namazı bilerek terk eden kimse, kıyamet günü Allah'a kavuştuğunda, Allah kendisine öfkeli olur" hadîsini nakleden kişiyim demıştır. Daha sonra gözleri iyice görmez olunca "Hiç bir şeye üzülmiyorum da sadece Kâbe'ye yürüyemediğim için üzülüyorum." diyordu.³¹⁰

Abdullah b. Sayyâd Yahudi asıllı olup, doğuştan kör idi. Resûlullah döneminde dünyaya geldi. Çocuk olduğu halde Resûlullah onun yanına geldi ve onu kör eden şeyin ne olduğunu sordu. O da cevap verdi.³¹¹ Fakat eserde bu cevabın ne olduğuna dair bilgi yoktur.

Bir rivâyete göre, Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720) zamanında vefat eden Ebû Miclez Lahik'in gözleri şaşı idi.³¹²

Bir başka rivayette Ümmü Sübeyye şöyle anlatıyordu: "Peygamber ve Ebû Bekir dönemleri ile Ömer'in ilk dönemlerinde biz kadınlar mescitte sohbet eder, ip eğirirdik. Bazımız da gözünde rahatsızlığı olan kimseyi tedavi ederdi. Ömer şöyle dedi: 'Siz hür kadınları mescitte oturmaktan men edeceğim.' Bunun üzerine bizi mescitten çıkardı. Sadece vakit namazlarına gelebiliyorduk. Ömer yatsı namazını kılınca, sopasıyla

³⁰⁹ İbn Sa'd, V, s.385.

³¹⁰ İbn Sa'd, VI, s.323-4.

³¹¹ İbn Sa'd, VI, s.594.

³¹² İbn Sa'd, IX, s.376.

mescitte bulunan kimseleri dolaşır, onları kontrol eder, araştırır, onları yüzlerinden tanır, akşam yemeği yiyip yemediklerini sorar, yemeyen varsa götürüp onlara akşam yemeği verirdi."³¹³ Kadınların hastalıkların tedavisinde etkin rol oynadıklarını bu rivâyetten de görmekteyiz. Hastalıkların tedavisi, yaraların bakımı ile ilgili rivâyetlerin hemen hemen hepsinde kadın vardır.

Diğer Hastalıklar

Ur

Âmir b. Sa'sa'a kabilesinden Âmir b. Tufeyl ve Erbed b. Rebîa Resûlullah'ın yanına geldiler. Müslüman olmaları karşılığında O'nunla pazarlık ettiler. Fakat Resûlullah onların tekliflerini kabul etmedi. Bu yüzden tehditler savurup gittiler. Resûlullah (sas) "*Ya Rabbi! Onların hakkından gel! Benî Âmir'e hidâyet et ve İslâm'ı onlara muhtâç etme!*" diye dua etti. Bunun üzerine Allah Âmir'in boynuna bir hastalık musallat etti. Dili tıpkı koyun memesi gibi boğazından dışarı çıktı. Bunun üzerine Benî Selûl'den bir kadının evine sığındı ve "*Kızların ki gibi bir ur ve Selûl kabilesinden bir kadının evinde ölüm!*" dedi.³¹⁴ Bu ifadeye göre durumunun ne kadar kötü olduğunu tarif ederken böylesi büyük bir ur ile, başka birinin evine sığınmış olmanın üzüntüsünü dile getirmektedir. Burada urun büyük olduğunu hem dilini dışarı ittirmiş olmasından, hem de memeye benzetmesinden anlamak mümkündür.

³¹³ İbn Sa'd, X, s.318.

³¹⁴ İbn Sa'd, X, s.318.

Karın Ağrısı

Utbe b. Gazvan (ö.17/639) Hz Ömer döneminde Basra valisi iken karın ağrısı tuttu ve öldü.³¹⁵ Bu rivayette ağrıya sebep olan herhangi bir hastalık adı zikredilmemiştir. Hastalık seyri ve süresi ile ilgili de bir ifade olmamasından dolayı, karın ağrısını bir hastalığa bağlamamız mümkün değildir. Bunun için gıda zehirlenmesinden vebaya kadar birçok hastalığa yakalanmış olması ihtimali vardır.

Sarılık

Bu eserde adı geçen bir başka hastalık adı da sarılıktır. Sarılık vücudun kendine özgü bir şekilde sarı renge dönüşmesinden dolayı diğerlerinden kolayca ayrılan bir hastalıktır. Ayrıca süreç olarak belli zamana yayılması hastalığın tanımlamasında çok net bilgi vermesi bakımından önem arz eder. Sa'îd b. Vehb el-Hemdâni (ö.86/705) sarılık hastalığına yakalanmış, bundan dolayı sararmıştı.³¹⁶

Bel Ağrısı

Eserde bel ağrısı bir şikâyet olarak bir rivâyette geçmektedir. Bu şikâyet için herhangi bir hastalık tanımı yoktur. Bel ağrısıyla kendini gösteren ne fitik ne de siyatik veya başka bir hastalıktan söz edilmez. Sadece bel ağrısı şikâyeti olan bir şahısla ilgili durum aktarılır. Buna göre; Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Zinâd, (ö.164/781) babasına karşı son derece itaatkâr ve saygılıydı. Bir gün ileri derecede bel ağrısı olduğu halde kapının önüne oturmuş, babasının kendisine izin vermesini bekliyordu. Nihâyet babasının elçisi dışarı çıktı ve kendisine "*Haydi git! Haydi Git! Vaziyet zaruret*

³¹⁵ İbn Sa'd, I, s.297-8.

³¹⁶ İbn Sa'd, VIII, s.278.

sınırına gelmiş" dedi. Muhammed "En iyisi ben Allah'ın dilediği kadar bekleyeyim. O bana izin vermedikçe ben gitmeyeceğim" dedi.³¹⁷

Kalp Hastalığı

Kalp hastalığı eserde açık şekilde bir yerde geçmektedir. Burada herhangi bir belirti verilmez. Sadece Resûlullah'ın durumu tespiti ve tedavi için doktora yönlendirmesi vakası vardır.

Ebû Vakkas olayı şöyle nakletmektedir: *"Bir gün hastalandım. Resûlullah ziyaretime geldi. Elini göğsümden iki mememin arasına koydu. Elinin soğukluğunu yüreğimde hissettim. Sonra buyurdu ki: Sen kalp hastası bir adamsın. Sakîf'in kardeşi Hâris b. Kelede'ye git. O tabiplik yapan bir kişidir. Onu ziyaret et. Medîne'nin güzel hurma ağaçlarından yedi tane meyve alsın. Onları çekirdekleriyle beraber ezsin, sonra sana içirsin."³¹⁸ Resûlullah Ebû Vakkas'ı doktora yönlendirmesinin yanında, bazı tavsiyelerde de bulunmaktadır.*

Doğrudan kalp hastalığı adı geçmeyen, ama rivâyetten bizim kalp krizi olabileceği ihtimaline ulaştığımız bir başka rivâyette şudur: Sâ'd b. Ubâde (ö.15/637) bevletmek için bir yerde oturduktan sonra yıkanmış ve aynı anda vefat etmişti. Onu bulduklarında derisinin morarmış olduğunu gördüler. Bir başka rivâyete göre de bevledip döndükten sonra arkadaşlarına *"Ben bir sürünge görüyorum"* dedi. Daha sonra da vefat etti. Arkadaşları cinlerin şöyle dediğini işittiler:

"Hazreclilerin seyyidi olan Sâ'd b. Ubâde'yi öldürdük

Ona iki ok atarak kalbinden vurma hedefini şaşmadık".³¹⁹

³¹⁷ İbn Sa'd, VII, s.637.

³¹⁸ İbn Sa'd, III, s.163.

³¹⁹ İbn Sa'd, IX, s.397.

Burada başka bir belirti yokken birden bire ölmüş olması, deride morarmaların olması, kalp krizini akla getirmektedir. Ayrıca orada bulunanların cinlerden duyduklarını iddia ettikleri şüphe de, ona atılan iki okun kalbe isabet etmiş olması, kalp hastalığını veya kalp krizini çağrıştırmaktadır.

Aslında bu rivayette yılan sokması da akla gelmektedir. Sâ'd b. Ubâde bevledip döndükten sonra arkadaşlarına "Ben bir sürüngen görüyorum" demiş olması ve daha sonra vefât etmesi yılan sokmasına da uyan bir rivâyettir. Ama arada geçen süre hakkında bir net ifade olmayınca ikisi arasında ayırım yapmak zordur.

Kamburluk

Belde kamburluk bir hastalık olarak iki rivâyette bulunmaktadır. Bu rivayetlerde herhangi bir ağrı, şikâyet veya tedavi ifadesi bulunmamaktadır. Sadece görüntüsü ile ilgili fizikî bilgi olarak kamburluk belirtilmiştir.

Eserde Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın fizikî özellikleri tanımlarken "zayıf, seyrek ve uzun sakallı, kambur, ön orta kesici dişleri arasında boşluk bulunan bir adamdı"³²⁰ denmektedir.

Yine aynı tanımlama Abdurrahman b. Avf için de yapılmıştır. Herhangi bir şikâyetten, ağrıdan, kamburluğun getirdiği bir engelden bahsedilmez. Bu rivâyete göre Abdurrahman b. Avf uzun boylu, güzel yüzlü, ince tenli idi. Onda kamburluk vardı.³²¹ Kendisi bundan muzdarip olduğunu söylemezken, onu tanımlayanlar bu yönünü belirtmiştir. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû-Zinâd, bel ağrısından muzdarip idi. Ama herhangi bir hastalık söylenmemiştir. Hâlbuki kamburluk bel ağrısı için bir sebep olabilecek iken bu rivâyetlerde söz edilmemiştir.

³²⁰ İbn Sa'd, IX, s.391.

³²¹ İbn Sa'd, III, s.146.

Sara, Unutkanlık, Akıl Hastalığı, Felç

Sara, unutkanlık, akıl hastalığı, felç gibi hastalıklar sinirsel ve zihinsel hastalıklar olduğu için, bunların hepsini aynı başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar bazen halk arasında birbirine karıştırılmaktadır. Yani sara bir akıl hastalığı olmadığı halde, halk arasında akıl hastalığı gibi değerlendirilmektedir. Yine felç de aynı şekilde karıştırılmaktadır. Çünkü bunlar belirtileri itibariyle birbirine benzeyen yönleri bulunan hastalıklardır. Sarada kasılmalar veya felçte organlar arasındaki koordinasyon bozukluğu veya simetrik bozukluklar, insanlarda farklı algılara sebep olabilen belirtilerdir.

Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720) ölümü yaklaşınca, Yezid b. Abdülmelik'e (ö.167/784) şöyle yazdı: "*Sihhatli olduğun zaman sara hastalığının gelip seni bulmasından sakın. Tâ ki tökezledi denilmesin. Zîrâ bunun dönüşü yoktur. Senden sonra yerine bıraktığın kişi senden övgüyle bahsetmez. Kendisine yöneldiğin kişi de seni mâzur görmez. Vesselam.*"³²² Bu rivâyette Ömer yazdığı mektupla, Yezid'in hasta olduğunu kastetmemekle birlikte, sara hastalığına değinmek suretiyle, insanların algısına vurgu yapmıştır. Yani hafif bir sendelemenin bile insanların onun sara olduğuna kadar götürerek, bu durumu onun aleyhine kullanabileceklerini ifade etmiştir. Özellikle de devlet erkanı için bu önemli sonuçları olabilecek bir durumdur.

Eserde adı geçen bir hastalık da unutkanlık hastalığı idi. Ebû Ziyad unutkanlık hastalığına tutulmuştu. Ebû Şeyh el-Hünâî'ye namazda kendisini uyarmasını emretmiştir.³²³ Ebû Ziyâd'ın hangi yaşta bu hastalığa tutulmuş olduğuna dair rivâyette bir emâre yoktur. Dolayısıyla bunun ileri yaşlılığa bağlı doğal bir unutkanlık

³²² İbn Sa'd, VII, s.427.

³²³ İbn Sa'd, IX, s.160.

mı, yoksa hastalık olarak kabul edilmesi gereken bir unutkanlık mı olduğu konusu açık değildir.

er-Rebî b. Huseym'in akıl hastası olan bir komşusu vardı. Ağzından salyası akar durumdayken ona elleriyle tatlı yedirdi. Ailesi ona "*Zahmete katlandık, tatlıyı yaptık ve sen onu götürdün o adama yedirdin. Bu adam ne yediğini bile bilmiyor.*" dedi. er-Rebî de "*Evet o bilmiyor. Lâkin Allah biliyor.*" dedi.³²⁴ Bu rivâyette de akıl hastalığı ile sinirsel yani nörolojik bir hastalık olduğu hususu açık değildir. Râvi akıl hastalığı dediği için bunu akıl hastalığı olarak kabul etmek durumundayız.

Bir başka nörolojik araz olan felç de bu başlık altında değerlendirilebilir. er-Rebî b. Huseym'e felç hastalığı isabet etti. Bekir b. Mâ'îz onun bakımını üstlenmiş, başındaki bitleri temizliyor, onu yıkıyor, yağını ve kokusunu sürüyordu. Bekir yine bir gün er-Rebî'in başını yıkarken, onun salyasının akmasından dolayı ağladı. er-Rebî başını kaldırdı, ona baktı ve şöyle dedi. "*Seni ağlatan nedir? Allâh'a hamd olsun ki, Deylemlilerin Allah'a karşı en âsisi, en itaatsizi olmayı sevmem. (Allah'tan gelene razı olmak zorundayım.)*" dedi.³²⁵ Burada ileri derecede bir felç hali mevcuttur. er-Rebî b. Huseym kendi kişisel bakımını yerine getirememekte ve salyasını tutamamaktadır. Fakat konuşma yetisini, başını kaldırabilme özelliğini kaybetmemiştir. Bu ifadeler, hastalığın seyri ve hangi aşamada olduğu ile ilgili önemli ipuçları vermektedir.

Halef b. Halife de (ö.181/798) ölümünden önce felç geçirmiş ve hadis rivayeti zayıflamış, rengi değişip zihni karışmıştır.³²⁶ Bu rivayette felcin sadece zihin bulanıklığına sebep olduğu ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Bunun dışında kol ve bacak fonksiyonları ve

³²⁴ İbn Sa'd, VIII, s.299.

³²⁵ İbn Sa'd, VIII, s.301.

³²⁶ İbn Sa'd, IX, s.324.

kişisel bakımını yapıp yapamadığı ile ilgili ipucu bulunmamaktadır.

Abdullah b. Ömer b. el-Hattab (ö.74/789) yüz felci geçirmişti. Süslenmiş ve kendisine bakmaya çalışan bir cariyeye gördü. O cariyeye *"Ne bakıyorsun çok yaşlı bir adama ki, yüz felci kendisini tutmuş ve en iyi iki zevk kendisinden gitmiştir?"*³²⁷

İdrar Kaçırma

Zeyd b. Sabit idrarını tutamıyordu. Başlangıçta ondan korunuyordu. Rahatsızlığı artınca salıveriyordu. Sadece namaz vakitlerinde abdest alıyor ve idrarı aksa bile aldırış etmiyordu.³²⁸ Çok yaşlı olmamasına rağmen bu hastalık ona isabet etmişti.

Muhammed b. Sîrîn'in idrarla ilgili sorun yaşadığı ama bunun ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Kendisi tatlı veya paluza yiyerek idrarla ilgili sorununu tedavi etmeye çalışırdı.³²⁹ Paluza bir çeşit meyveli tatlıdır. Hurma ve unla yapılmaktadır.

Tedavi Yöntemleri

Tabakât'ta tedavi yöntemleri ile ilgili, hacamat, dağlama ve rukye-dua ile ilgili çok rivayet ve detay verilmesine karşın, diğerleri hakkında detaylı fazla bilgi yoktur. Mesela o zamanda sıkça uygulanan hacamat hakkında hem sayıca fazla hem de tafsilatlı rivâyetler bulunmaktadır. Ama diğer tedavi yöntemleri hakkında rivâyet sayısı çok olsa da, tedavilerin ayrıntısı hakkında yeterli bilgi yoktur.

³²⁷ İbn Sa'd, IV, s.179.

³²⁸ İbn Sa'd, V, s.328.

³²⁹ İbn Sa'd, IX, s.212.

Bu bölümde de hakkında çok sayıda rivâyet ve ayrıntılı bilgi bulunan tedavileri ayrı başlıklar altında verirken, az sayıda rivâyet bulunanları 'diğer tedaviler' başlığı altında toplayarak vermeye çalıştık.

Hacamat

Hacamat, bölgesel vakum aletleri yardımıyla, kılcal damarların üzerinde yüzeysel cilt kesikleri oluşturularak kılcal damarlardaki toksik maddelerin güvenli bir şekilde alınması işlemidir.³³⁰

Yaklaşık beş bin yıllık bir geçmişi olan hacamat, Hz Peygamber döneminde çok uygulanmış, Resûlullah'ın bizzat kendisinin yaptırması ve tavsiye etmiş olmasıyla çok rağbet edilen bir tedavi yöntemi olmuştur.

Abdurrahman b. Hâlid b. el-Velid başından ve iki omuzu arasından kan aldırdı. Dediler ki: *"Ey Emir! Bu hacamat da nedir?"* Abdurrahman, *"Resûlullah (sas) oradan kan aldırır ve şöyle derdi: 'Kim vücudundan şu bozuk kanları akıtıp dökerse, (hastalıktan) herhangi bir şey için başka bir şeyle tedavi olmaması ona zarar vermez.'"*³³¹ Böylece hacamatın faydalı bir uygulama olduğuna işaret etmiştir.

Resûlullah Ebû Taybe'ye Kâha³³² denen yerde kan aldırmış, ücret olarak iki sâ verilmesini ve vergisini hafifletmelerini emretmişti. Sâ' hububatın zekâtını hesaplamak için kullanılan bir hacim ölçüsüdür. Yaklaşık 1040 dirheme tekâbül eder. Bir dirhem ise yaklaşık 3.2 gramdır. Taybe Benî Beyâda kabilesine mensup zenci bir köle idi. Resûlullah'tan boynuz ile kan aldı.³³³ Cildini

³³⁰ Emel Sert, A. Arar Sakarya, Ş. Betül Yüksel, Abdullah Sert, Mehmet Z. Kalaycı, *"Kupa Uygulaması Ve Kupa Uygulamasının Klinik Araştırmaları"*, Integr Tıp Dergisi, C. 3, S. 20, Yıl: 2015; s. 20.

³³¹ İbn Sa'd, I, s.431.

³³² Kâha, Mekke ile Medine arasında küçük bir vadidir.

³³³ İbn Sa'd, II, s.206.

bıçağın ucuyla kesmeye başladı. Bedevi bir adam içeri girdi. Hacamatın ne olduğunu bilmediği için korktu ve yapısını sordu. Resûlullah "*Hacamat insanların yaptığı tedavinin en hayırlısıdır.*" dedi. Burada mescitte kan aldırıldığı ve oruçluyken kan aldırıldığına dâir rivâyetler de vardır. Oruçluyken kan aldırınca bayılmış, bu sebeple oruçlu iken kan aldırma mekrûh sayılmıştı.³³⁴ Oruçluyken kan aldırma, kişinin zaten sıvı elektrolit dengesinin iyi olmadığı bir zamanda kan kaybetmesi ve dayanıklılığının azalmasından dolayı da korku endişe ve acı ile bayılmasına sebep olabilir. Mekruh sayılması bundan olabilir. Kaldı ki oruçlu değilken bile aynı durum yaşanırken, oruçluyken bunun yaşanması riski daha yüksektir.

Eserde bu dönemde hacamatın nerelere yapılacağı ile ilgili de rivayetler aktarılmaktadır. Enes b. Mâlik'in (ö.92/711) rivâyet ettiğine göre de Resûlullah (sas) üç kere kan aldırmıştır. Enes'e göre, şah damarından ayrılan iki boyun damarından iki kere, iki kürek kemiğinin arasından da bir kere kan aldırmıştır.

İsmail b. Muhammed b. Sâ'd b. Ebi Vakkas (ö.134/752) elini başının tümsek kısmına koydu ve "*Resûlullah'ın (sas) kan aldırıldığı yer burasıdır*" dedi. Ukayl dedi ki: "*Birden fazla kimse bana anlattı ve dedi ki: "Resûlullah başın o kısmını el-Muğise (kurtarıcı) diye adlandırır.*"³³⁵

Başının ortasından kan aldırıldığına dair de rivâyetler vardır.³³⁶ Resûlullah kafasının arkasındaki en tepesinden kan aldırıldığı sırada el-Akra' b. Hâbis yanına girmiş ve sebebini sormuştu. Resûlullah "*Ey İbn Hâbis! Baş ağrısı, diş ağrısı, uyusukluk ve hastalıklar için bunda şifâ vardır.*" dedi. Bazıları delilik için de şifâ olduğunu buyurduğunu rivayet etmiştir.³³⁷

³³⁴ İbn Sa'd, I, s.430-1.

³³⁵ İbn Sa'd, I, s.431.

³³⁶ İbn Sa'd, I, s.432; İbn Sa'd, II, s.207.

³³⁷ İbn Sa'd, I, s.432.

Ayrıca "*Baştan kan aldirmek kurtarıcıdır. Yahudi kadının yemeğinden yediğim zaman, bana Cibril bunu emretmişti*" buyurmaktadır.³³⁸ Bu yemeği yiyince Ebû Hind boynuz veya tıraş bıçağı ile ondan kan aldı.³³⁹ Ebû Hind kavmine hacamat yapmasıyla tanınıyordu.³⁴⁰

Kan aldırdıktan sonra bir adama "*Onu göm, herhangi bir köpek onu arayıp bulmasın*" dedi.³⁴¹ Kanın alındıktan sonra toprağa gömülerek yok edilmesi, bir hıfzıssıhha kuralıdır. Kan içinde en hızlı mikrop üreyen bir sıvı olduğu için, dışarı dökülmesi, gıda maddelerini kirletmesi ve çeşitli hastalıkların bulaşmasına sebep olabileceğinden hemen gömülmesi tavsiye edilmiştir. Bunun yanında kan aldiren kişide de bulaşıcı hastalık olabilir ve bu hastalığı bulaştırabilir. Bundan dolayı da kanın gömülmesi elzemdir.

Eserde Mâlik b. Enes de çarşamba ve cumartesi günleri kan aldırdığı,³⁴² Resûlullah'ın ihramlıyken hacamat yaptırdığına dair de rivâyetler vardır.³⁴³

Hacamat günümüzde de alternatif tamamlayıcı tıp içinde kullanılmaya devam edilmektedir. Bazen modern tıpla çare bulamayanların başvurduğu bir tedavi yöntemi iken, bazen de Peygamber'in (sas) sıkça tavsiye etmesinde hikmet olduğunu düşünerek istenen bir uygulamadır. Bundan dolayı güncelliğini hiç yitirmemiş bir uygulamadır.

³³⁸ İbn Sa'd, I, s.433.

³³⁹ İbn Sa'd, II, s.207.

³⁴⁰ İbn Sa'd, IV, s.455.

³⁴¹ İbn Sa'd, I, s.434.

³⁴² İbn Sa'd, VII, s.616.

³⁴³ İbn Sa'd, X, s.143-4.

Dağlama

Dağlama çağlar boyu tedavi amacıyla kullanılmıştır. Eski örneklerine Orta Asya, Çin, Hint, Eski Yunan ve İslam tıbbında sıkça rastlanmaktadır. Siyatik ağrılarında, yaralarda ve cerrahi işlemlerden sonra dağlama kullanılmıştır.³⁴⁴

Mihves b. Ma'dikerib b. Velî'a yanındakilerle birlikte Resûlullah'ın yanına geldi. Sonra ayrılıp gittiler. Mihves yüz felci geçirdi. Onlardan bir grup döndü ve "*Ey Allah'ın Resulü! Arapların efendisine yüz felci isabet etti, bize devasını göster!*" dediler. Resûlullah (sas) "*Bir iğne alın; onu ateşte kızdırın. Sonra gözlerinin kapaklarına batırın. Onda şifâsı ve oraya dönüşü vardır. Yanımdan çıkarken ne söyledığınızı Allah en iyi bilendir.*" dedi. Onlar emredilene yaptılar ve Mihves iyileşti.³⁴⁵ Burada göz kapaklarına dağlama tarif edilmektedir. Yüz felcine sebep olan sinirlerin buraya yakın olması belki de bu tavsiyeye sebep olmuştur. Resûlullah'ın yanından çıkarken ne söyledikleri bilinmemektedir. Fakat belki kendi aralarında bu tedavi ile ilgili endişelerini konuşmuşlar ve Resûlullah bundan rahatsız olarak onları ikaz etmek istemiş olabilir.

Habbâb b. el-Eret (ö.37/658) karnından yedi kez dağlanmıştı. Acısı o kadar çoktu ki, "*Allah Resulü ölümü istemekten menetmeseydi şimdi ben ölümü isterdim.*" dedi.³⁴⁶

Ebû Talha'nın da yüzünde yara çıkmıştı. Kendisi yüzüne dağlama yaptı.³⁴⁷

³⁴⁴ Halil Çiftçi, Ebru Çevik, Şahin Aksoy, "*Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama*", Türkiye Klinikleri J Med Ethics, S. 13, Yıl: 2005, s. 111

³⁴⁵ İbn Sa'd, I, s.334-5.

³⁴⁶ İbn Sa'd, III, s.185.

³⁴⁷ İbn Sa'd, III, s.581.

Abdullah b. Ömer yüz felcine karşı dağlandı. Onun bir oğlu da yüz felcine karşı dağlandı.³⁴⁸

İmran b. Husayn'ın (ö.53/673) karnı otuz yıl kadar su topladı. Her defasında kendisine dağlanma önerildiği halde reddetti. Ancak vefâtından iki yıl önce dağlanmayı kabul etti. Kendisi bu konuda "*Dağlanmayı kabul ettik. Ne bizi iflah etti, ne de kurtardı.*" demiştir.³⁴⁹

Kays b. Mekşuh, Mekşuh adını, tedavi için yakıldığından dolayı almıştı.³⁵⁰

Ebû Abdullah es-Sülemî bir kölesini dağlıyordu. Kendisine bu durum sorulduğunda: "*Köle beni engellemedi. Abdullah'ın 'Şüphesiz Allah indirdiği, yarattığı her bir hastalık için bir şifâ indirmiştir.'* dediğini duydum." dedi.³⁵¹

Muhammed b. Abdullah el-Esedî hastalandı. Hastalığı ağırlaştı. Altı gün baygın kaldı. Mâlik b. Enes Bahreyn'de bulunan bütün doktorları getirdi. Onlar Muhammed'in başını dağlamak istediler. Fakat Mâlik "*Ben Muhammed'in saçının ateşte yanmasına ve toprağa gömülmesine razı olmam. Ancak cesediyle birlikte toprağa girerse o başka*" dedi.³⁵²

Dağlama yarada veya başka şekilde oluşan enfeksiyonda bulunan mikropları yakarak hastalığın tüm vücuda yayılmasını önlemek açısından son dönemlere kadar uygulanmıştır. Modern tıpta da gelişmiş cihazlarla kanama durdurmak veya bir yarayı iyileştirmek için halen kullanılmaya devam edilmektedir. Söz konusu dönemde de bu amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca dağlama yakılan bölgedeki sınırları de yaktığı için buradaki

³⁴⁸ İbn Sa'd, IV, s.176.

³⁴⁹ İbn Sa'd, V, s.204; İbn Sa'd, IX, s.8.

³⁵⁰ İbn Sa'd, VIII, s.73.

³⁵¹ İbn Sa'd, VIII, s.283.

³⁵² İbn Sa'd, IX, s.202.

ağrıyı yok edip hastayı rahatlatması açısından da önemlidir. Bu sebeple bin yıllardır bilinen ve kullanılan bu yöntemin Hz. Peygamber döneminde ve daha sonraki dönemlerde Müslümanlar arasında aktif olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Yara Tedavileri

Savaşların yoğun olduğu bu coğrafyada en çok karşılaşılan sağlık sorunu yaralanmalardır. Öncelikle kanamaların durdurulması ve oluşacak enfeksiyonların kontrolü açısından, yaraya müdahale cepheye en yakın yerde ve acilen yapılmalıdır. Müdahale süreci 24 saat ile 72 saat arasında mutlaka yapılmalı ve bu süreyi aşmamalıdır.³⁵³

İslam'ın ilk döneminde üst üste yapılan savaşlardan dolayı en çok karşılaşılan sağlık sorunu olarak karşımıza çıkan da yaralanmalardır. Yaralara müdahale etmek için çoğunlukla kadınlar da savaşa gidiyorlardı. Bedir savaşında Peygamber (sav) karşı tarafın asker sayısı ile ilgili tahmin de bulunarak "*Düşmanın sayısı 900 ila 1000 arasındadır.*" dedi. Gerçekten de sayıları 900 erkek ve 50 kadındı. 100 de atları vardı.³⁵⁴ Hayber Gazvesine eşi Ümmü Seleme'yi (ö.59/679) götürdü.³⁵⁵

Uhud Savaşında Peygamber'in azı dişleri kırılmış, yüzü yaralanmış ve miğferi başındayken parçalanmıştı. Fâtıma O'nun yarasını yıkıyor, Ali ise kalkanla su döküyordu. Fâtıma suyun kanı arttırmaktan başka bir işe yaramadığını görünce bir parça hasır alıp yaktı ve yaraya bastı. Böylece kanı durdurdu.³⁵⁶ Bu olay, kadınların

³⁵³ Muzaffer Çetingüç, Mustafa Alan, "*Savaş Yorgunluğu*", Kriz Dergisi, c.II, S. 1, Yıl: 1992, s. 250.

³⁵⁴ İbn Sa'd, II, s.10.

³⁵⁵ İbn Sa'd, II, s.109.

³⁵⁶ İbn Sa'd, II, s.48.

savaşa İslâmın ilk dönemlerinden itibaren katıldıklarını gösteren önemli bir rivâyettir.

Taif Gazvesi'nde Abdullah b. Ebû Bekir (ö.130/748) atılan oklarla yaralanmış ve yarası apse olmuştu.³⁵⁷ Burada herhangi bir tedavi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ama savaşta oluşan yaralanmanın seyri ile ilgili önemli ipucu içermektedir.

Hz Ömer yaralandığında "Bana bu yarama bakacak bir hekim gönderin" dedi. Onlar da Araplardan olan bir hekim çağırdılar. Gelip ona nebiz içirince, göbeğinin altında olan yarasından çıkan nebiz kana benziyordu. Gelen hekim ona süt içirince beyaza çalan bir pıhtı halinde geldi. Hekim bunu görünce "*Ya Emîru'l-Müminîn! Görevlendirme yap!*" dedi.³⁵⁸ Artık Ömer için herhangi bir tedavi yapılamayacağını anlayan doktor, ona ölümü işaret etmiştir. Çok sayıda kılıç darbesini çatal uçlu kılıçla alan Ömer'in karnında bulunan yaralardan dışarı nebiz ve süt gelmesi, o dönemin cerrahî imkânlarıyla tedavi edilemeyeceğinden doktor, yerine geçecek kişi için görevlendirme yapmasını tavsiye ederek, durumun ciddiyetini kendisine bildirmiştir.

Zû Karad seferi esnasında Resûlullah Ebû Katâde'ye (ö.54/674) "Yüzündeki bu şey nedir?" diye sorunca, "Bana atılan bir ok izi Ya Resûlullah" dedi. Resûlullah o yaraya tükürdü. Bundan sonra o yara ne onu rahatsız etti, ne de iltihap tuttu.³⁵⁹ Tükürükle tedavi bu dönemde en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Burada bunun önemli bir örneğini görmekteyiz.

Muâviye b. Ebû Süfyan'ın (ö.60/680) yan tarafında bir yara vardı. Bu yaradan dolayı öldü.³⁶⁰ Bu yara muhtemelen bir cilt

³⁵⁷ İbn Sa'd, II, s.161.

³⁵⁸ İbn Sa'd, III, s.407.

³⁵⁹ İbn Sa'd, IV, s.428.

³⁶⁰ İbn Sa'd, VI, s.32.

hastalığının sonucunda oluşmuş yaradır. Yaranın seyri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hz Osman'ın öldürüldüğü gün Mervan b. el-Hakem (ö.73/693) yaralandı. Aneze kabilesinden bir kadının evine taşındı ve orada tedavi edildi.³⁶¹

Ebyad b. Hammâl'in yüzünde yara izi vardı. Resûlullah (sas) onun yüzüne elini sürerek dua etti. Yara izi yok oldu.³⁶² Burada o dönemde en çok rastlanan mesh etme ve dua ile tedavi yoluna gidildiğini görmekteyiz. Bu rivâyetlerden anlaşıldığı gibi, Resûlullah'ın mesh etmesi ve dua etmesi müminleri iyileşme konusunda desteklemiş ve iyi sonuçlar görülmüştür. Bu fikri destekleyen bir diğer olay da şudur ki; Katâde b Nûman'ın gözü yaralanmış ve yanaklarına akmişti. Resûlullah (sas) eliyle onu eski yerine koydu. Hatta bu göz ikisinin en sağlıklısı ve en güzeliydi.³⁶³

Eserde, savaşlarda kadınların cepheye gittiklerini, burada ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında olduğu kadar, yaraların sarılması ve tedavi edilmesinde katkıda bulduklarını belirtilmiştir. Buradan itibaren verdiğimiz rivâyetler de bunun örneğidir. Mesela; Resûlullah Ümmü Varaka'yı ziyaret etti. Ümmü Varaka Resûlullah'a "*Seninle birlikte savaşa çıkmam için bana izin verir misin? Yaralarınızı tedavi eder, hastalarınıza bakarım. Umulur ki, Allah bana şehitliği bahşeder*" dedi.³⁶⁴ Ayrıca, Ümmü Atiyye el-Ensariyye Resûlullah ile birlikte yedi savaşa katıldığını, yemeklerini yaptığını, göçün gerisinde kalıp eşyaları topladığını, yaraları tedavi edip hastalara baktığını söylemektedir.³⁶⁵ Yine Ümmü Süleym Uhud

³⁶¹ İbn Sa'd, VII, s.39.

³⁶² İbn Sa'd, VIII, s.72.

³⁶³ İbn Sa'd, I, s. 175.

³⁶⁴ İbn Sa'd, X, s.462.

³⁶⁵ İbn Sa'd, X, s.460.

Savaşına katılmış, yaralıları tedavi etmiştir.³⁶⁶ Ümmü Umâre Uhud Savaşına katıldı ve oğlu Abdullah b. Zeyd'in yarasını sardı.³⁶⁷

Ku'aybe b. Sâ'd el-Eslemiyye Mescid-i Nebevide kalırdı. Orada hasta ve yaralıları tedavi ettiği bir çadırı vardı. Sâ'd b. Mu'az Hendek Savaşında yaralandığında ölünceye kadar burada kaldı. Ku'aybe Resûlullah ile beraber Hayber savaşına da katılmıştır.³⁶⁸ Ku'aybe mesleği doktorluk olan bir aileden geliyordu. İslamiyeti kabul ettikten sonra, bu mesleklerini icrâ etme konusunda Resûlullah'tan izin istemişler. Resûlullah'da buna izin vermiştir.

Hayber'e yaralıları tedavi etmek için katılmak isteyen bir diğer sahabi Ümmü Sinân'dır.³⁶⁹

Ümeyyenin Gıfâroğulları'ndan bir grup kadın, Resûlullah'a gelip Hayber'e katılmak istediklerini, cephede yaralılara yardım edip yaralarını tedavi edebileceklerini söylediler.³⁷⁰ Ümmü Sinan³⁷¹ ve Ümmü Kebşe³⁷² de yaralıları tedavi için Hayber e katılmak isteyen kadınlar arasındaydı.

Duâ, Rukye ve Efsun ile Tedavi

Duâ ile tedavi eski çağlardan beri en çok başvurulan tedavi yöntemlerinden biridir. Günümüzde de tamamlayıcı alternatif tıp yöntemleri içinde en çok başvurulan tedavi yöntemidir.³⁷³

³⁶⁶ İbn Sa'd, X, s.430.

³⁶⁷ İbn Sa'd, X, s.421.

³⁶⁸ İbn Sa'd, X, s.314.

³⁶⁹ İbn Sa'd, X, s.314.

³⁷⁰ İbn Sa'd, X, s.315.

³⁷¹ İbn Sa'd, X, s.314.

³⁷² İbn Sa'd, X, s.330.

³⁷³ Arzu Araz, Hacer Harlak, Gülgün Meşe, "Sağlık Davranışları ve Alternatif Tedavi Kullanımı", TSK Korumucu Hekimlik Bülteni, C. 6, S. 2, Yıl: 2007: ss. 120,116.

Rukye (raky, rukıyy) kelimesi ise terim olarak "şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilahi isim ve sıfatları yahut bir duâyı okuyup üfleme" anlamında mastar ve "üfürük, nazarlık, muska" anlamında isim olarak kullanılır. Cahiliye Arapları arasında da yaygın olan rukye, bazı hadislerce yasaklanırken, bazı hadisler ile bazı durumlar için ve belli ölçülerde cevaz verilmiştir.³⁷⁴

Bir adam Resûlullah'a gelerek *"Ey Allah'ın Resulü! Ben cimri, korkak ve uykucu biriyim. Benim için duâ et. Benden cimriliği, korkaklığı ve uykuyu kaldırsın"* dedi. Resûlullah O'na duâ etti. Sonra bir kadın *"Bende şunlar şunlar var. Allah'a dua et de benden bunları gidersin."* dedi. Resûlullah ona *"Âişe'nin evine git"* dedi. Âişe'nin evinde asasını kadının kafasına koydu ve ona dua etti. Âişe dedi ki: *"Kadın çokça secde etmeye başladı. Peygamber "Secdeni uzat. Çünkü kulun Allah'a yakın olduğu an secdede olduğu andır."* Âişe *"Vallahi o kadın benden ayrılmadan duânın etkisini onda fark ettim."* dedi.³⁷⁵

Resûlullah hastalandığında Âişe, elini tutup mesh ederek şöyle dua etti: *"Ey insanların Rabbi! Hastalığı gider, şifâ ver. Sen şifâ verensin. Senin şifândan başka bir şifâ yoktur. Öyle bir şifâ ver ki, hiç bir hastalık bırakmasın."* Resûlullah ise elini çekerek şöyle dua etti: *"Allah'ım! Beni bağışla ve dosta kavuştur!"*³⁷⁶

Resûlullah hastalandığında Mu'avvizeteyn'i okur ve kendine üflerdi.³⁷⁷

Resûlullah'ı akrep ısırmişti. Tuz ve su istedi. Sonra elini suya sokarak İhlâs, Felak ve Nâs surelerini sonuna kadar okudu.³⁷⁸

³⁷⁴ İlyas Çelebi, "Rukye", DİA, İstanbul, 2008, XXXV, 221.

³⁷⁵ İbn Sa'd, II, s.258.

³⁷⁶ İbn Sa'd, II, s.215.

³⁷⁷ İbn Sa'd, II, s.215-6.

³⁷⁸ İbn Sa'd, II, s.216.

Abdullah b. Ömer'e akrep sokmasına karşı rukye yapıldı. Onun bir oğluna da rukye yapıldı.³⁷⁹ Yine Esmâ b. Ebû Bekir'in boynunda şişlik oluşmuştu. Resûlullah Esmâ'nın bu şişkinliğini mesh etti ve şöyle dua etti: "*Allah'ım! Bu şişkinliğin çirkinliğini ve acısını gider*"³⁸⁰

Abdurrahman b. Sehl'i bir gün yılan ısırması, Peygamber de Umâre b. Hazm'e bir duâ öğreterek, bu duâ ile Abdurrahman'a ifsun yapmasını emretmiş ve Abdurrahman kurtulmuştur.³⁸¹

Sâbit b. Kays hastalandığı bir sırada Resûlullah onun yanına gitti ve Mu'avvizeteyn'i okuyup rukye yaptı ve üzerine üfledi. Sonra da şu duâyı yaptı: "*Ey insanların Rabbi olan Allah'ım! Sâbit b. Kays'dan sıkıntıyı gider!*" Sonra onların bulunduğu vadiden bir miktar toprak aldı ve suya atıp ona içirdi.³⁸²

Ebû Hüreyre şöyle dedi: Ben hastayken Resûlullah yanıma gelerek "*Cebrail'in beni efsunladığı gibi efsunlayayım mı?*" dedikten sonra "*Şöyle diyeceksin: 'Allah'ın adıyla seni efsunluyorum, Allah sana gelecek bütün hastalıklardan, düğümlere üfren üfürükçülerin şerrinden ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden şifâ versin!' Bu şekilde üç kere bu duayı okursun.*" dedi.³⁸³

Muhammed b. Hâtib şöyle dedi: "*Evimizdeki bir tencereyi kaldırdım. İki elim yandı. Annem beni düz arazide oturan bir adama götürdü. Annem ona: 'Ey Allah'ın elçisi!' dedi ve beni ona yaklaştırdı. O 'Ey Alemlerin Rabbi, kötülüğü gider! Sen şifâ verensin, şifâ ver! Senden başka şifâ veren yoktur! diyerek duâ etti.*"³⁸⁴

³⁷⁹ İbn Sa'd, IV, s.176.

³⁸⁰ İbn Sa'd, X, s.271.

³⁸¹ İbn Sa'd, IV, s.335.

³⁸² İbn Sa'd, IV, s.396.

³⁸³ İbn Sa'd, V, s.253.

³⁸⁴ İbn Sa'd, VI, s.566.

Ebyad b. Hammâl'in yüzünde yara izi vardı. Resûlullah (sas) Onun yüzüne elini sürerek duâ etti. Yara izi yok oldu.³⁸⁵

Allah Resûlü taşlık bir duvarın yanında öğle ve ikinci namazlarını kıldı. İki rekat kıldığında bir akrep çıkıp onu ısırıldı. Bunun üzerine insanlar hemen onu efsunladı. Kendine gelince "*Allah bana şifa verdi, sizin efsununuzla iyileşmedim.*" dedi.³⁸⁶

Ezdü Şenûe kabilesinden Dımâd denilen 'den bir adam Mekke'ye umre yapmak için gelmiş, bazılarının "*Muhammed mecnundur*" dediklerini işitmişti. Bunun üzerine Dımâd; "*keşke bu adama varıp onu tedavi etsem.*" dedi. Sonra Hz Peygamber'i bulup ona; "*Ey Muhammed! Ben yeli tedavi ederim. Umulur ki Allah sana fayda verir!*" Bunun üzerine Resûlullah (sas) kelime-i şهادetten sonra Allah'a hamd etti ve bazı şeyler söyledi. Bu Dımâd'ın hoşuna gitti. "*Ben bu sözlerin benzerini işitmedim. Kuşkusuz ben kâhinlerin, büyücülerin ve şairlerin kelimini işittim, ama hiç bunun benzerini işitmedim. Kuşkusuz o denizin en enginine ulaşmış.*" diyerek dualardan hoşlandığını dile getirmiştir.³⁸⁷

Diş Altın Kaplama

Bu dönemde diş kaplaması yapıldığına dâir iki rivâyet vardır. Bu rivâyetler, ayrıntılı bilgi vermese bile, diş kaplama gibi karmaşık bir tekniğin bulunduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca diş sağlığı misvak kullanımının sık sık tavsiye edilmesi ile önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda çok sayıda hadis bulunmaktadır. Misvak kullanımının diş ve ağız temizliği açısından önemi kadar, dişlerin sağlığı açısından da önem taşıdığı bilinmektedir.

³⁸⁵ İbn Sa'd, VIII, s.72.

³⁸⁶ İbn Sa'd, IX, s.438.

³⁸⁷ İbn Sa'd, IV, s.274.

İbn Şihâb'a dişlerin altınla kaplanmasıyla ilgili soru sorulduğunda, O bu durum için şöyle diyerek bunun câiz olduğuna işaret etmiştir: "*Zararı yoktur. Abdülmelik b. Meroan dişlerini altınla kaplattı.*" dedi.³⁸⁸ Diş kaplama ile ilgili diğer rivâyet Mûsa b. Talhâ'nın (ö.103/722) da dişlerini altınla kaplatmış olmasıdır.³⁸⁹

Yeni Doğan Bebeğe Hurma Verilmesi

Glukozun yeni doğan bebeklerde beyin gelişimi için başlıca enerji kaynağı olduğu bilinmektedir. Bebek doğduğunda yeterince beslenememesi durumunda hipoglisemi yani kanda ki şeker oranının düşük olması durumuyla karşı karşıya gelinebilmektedir.³⁹⁰ Günümüzde de halen halk arasında yeni doğan bebek hemen yeterince anne sütü almamışsa, şekerli su verilmesi yoluna başvurulduğu görülmektedir. Bu uygulamanın benzerinin, Hz Peygamber ve sahabe tarafından da uygulandığını görmekteyiz.

Esmâ b. Ebû Bekir (ö.73/693) Abdullah b. Zübeyr'i doğurdu ve bebeği Resûlullah'a götürdü. Resûlullah hurmayı çiğneyip bebeğin ağzına koydu.³⁹¹ Bunun amacı bebeğin, kandaki şeker düzeyinin düşmesine karşı korunması amacının olabileceğini düşünmekteyiz.

Bu konudaki bir diğer rivâyete göre ise: Ümmü Süleym bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Abdullah b. Ebû Talha onu alıp Resûlullah'a götürdü. Peygamber "*Yiyecek bir şey var mı?*" diye sordu. Abdullah: "*Evet hurma var.*" dedi. Resûlullah hurmaları

³⁸⁸ İbn Sa'd, VII, s.246.

³⁸⁹ İbn Sa'd, VIII, s.322.

³⁹⁰ Mustafa Aydın ve Ark., "*Yenidoğanda Hiperglisemi: Hastalarımızın Demografik Ve Klinik Özelliklerinin Değerlendirilmesi*", Türkiye Çocuk Hast. Derg. / Turkish J. Pediatr. Dis., C. 4, S.3, Yıl: 2010, s.159.

³⁹¹ İbn Sa'd, VIII, s.490.

alarak onları ağzında çiğnedi ve çocuğun ağzına koydu. Damağını onunla ovdu ve pakladı. Sonra adını Abdullah koydu.³⁹²

İlaç Yapımı

Eserde ilaçlarla ve ilaç yapımı ile ilgili çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Bunların bir kısmında ilacın içeriği ile ilgili ayrıntı bulunmakta iken, bazılarında bu konuda bilgi verilmemiştir.

Bir gün Resûlullah hastalandı ve hastalığın şiddetinden dolayı bayıldı. Kendine geldiğinde, ev halkından olan kadınlar ona ilaç damlatıyorlardı. "Ben oruçlu iken, bana ilaç verdiniz. Belli ki Esmâ b. Umeys 'Bunu yapın' dedi. Zatülcenb hastalığına yakalanacağımdan mı korktunuz? Allah bana zatülcenbi musallat etmez. Amcam Abbas hariç evde bulunanlardan ilaç kullanmayan kalmasın!" dedi. Kadınlar birbirlerine ilaç damlatmaya başladılar. Hatta oruçlu olan eşlerinden birine de ilaç damlatmasını emretti.³⁹³ Burada kullanılan ilacın tedavi etmesi yanında, koruyucu etkisi olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Resûlullah'ın hasta olmayanlara da bunu emretmesi, kendisinden hastalık bulaşması tehlikesine karşı onları korumak istemesinden olabilir.

Resûlullah'ın hastalığı ilerleyince ona ilaç damlatıldı. İlacın tadından rahatsız olarak uyandı ve "Bana ne yaptınız?" dedi. "İlaç damlattık" dediler. İlacın ne olduğunu ve kimin verdiğini sordu. "Hind udu, biraz vers (Yemen safranı) ve birkaç damla zeytinyağı" dediler. Esmâ b. Umeys'in emrettiğini söylediler. "Bu Habeşistan'da öğrendiği bir tedavi şeklidir. Evde Abbas hariç ilaç damlatmayan kalmasın." dedi.³⁹⁴ Bu ve buna benzer başka rivâyetlerden, Esmâ'nın ilaç hazırlama, hasta ve yara bakımı ve tedavilerle ilgili bilgi sahibi

³⁹² İbn Sa'd, VII, s.77.

³⁹³ İbn Sa'd, II, s.239.

³⁹⁴ İbn Sa'd, II, s.240.

olduğunu anlamaktayız.³⁹⁵ Ayrıca bu rivâyet, ilaç tarifi ve içeriğini vermesi bakımından da büyük önem taşımaktadır.

İlaçlarla ilgili diğer bir rivâyet Kadı Şüreyh'in bulaşıcı hastalıktan dolayı ilaçlanan bir topluma uğradığında karşılaştığı durumdur. Topluluk "*İşi bitirdik*" dediler. Şüreyh "*İşi bitirenler bununla emredilmemişlerdi.*" dedi.³⁹⁶ Burada yapılan olayı Kadı Şüreyh'in onaylamadığı, fakat yapılacak bir şey kalmadığı anlaşılmaktadır.

İlaç yapımı ve içeriği bakımından bize ışık tutması bakımından önem taşıyan bir başka olay da şöyledir: Târik b. Ziyâd el-Cûfî "*Ya Resûlullah! Bizim hurmalığımız vardır. Onların suyunu sıkıyoruz.*" dedi. Resûlullah "*Yapmayın!*" dedi. el-Cûfî "*Hastalarımız için yapıyoruz.*" dediğinde ise "*O zaman o bir ilaçtır.*" dedi.³⁹⁷ Burada içki olarak kullanılmasına cevaz vermediği işlemi, tedavi maksadıyla yaptıklarını öğrendiğinde izin verdiğini görmekteyiz.

Diğer Tedavi Yöntemleri

Rivâyet sayısı az olan tedavi şekillerinin hepsini tek başlık altında topladık. Bunlardan bazısı bir başka yöntemin yanında verilmiştir. Mesela hacamatla ilgili bir tedaviden bahsederken, deniz buhuruna yer verilmiştir. Şöyle ki: Resûlullah "*Tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı kan aldırma ve deniz buhurudur.*" buyurmuştur.³⁹⁸ Deniz buhuru muhtemelen tıkanan burun ve solunum yollarının açılması için uygulanıyor olabilir. Ama bu konuda yeterli bilgi bulunmadığı için, eserde geçen bu uygulama

³⁹⁵ Rıza Savaş, *Hz. Peygamber (sav) Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, 1991, İstanbul, s.227.

³⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, s.250.

³⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, s.166.

³⁹⁸ İbn Sa'd, I, s.433.

için söylediklerimiz tahminden öteye gidemez. Daha geniş çaplı çalışmalarla bu konu aydınlığa kavuşturulabilir.

Buna benzer bir başka ifade de: Ebû Cafer'in "*Resûlullah burnuna susam yağı damlatır ve sidr ağacı ile başını yıkardı.*" demesidir.³⁹⁹ Burnuna susam yağı damlatması da yine burun tıkanıklığı için kullanılan bir tedavi şekli olabilir kanaatindeyiz.

Bir diğer tedavi yöntemi de bal tedavisidir. Ömer b. Hattâb üzerinde bir rahatsızlık varken evinden çıkıp minbere kadar geldi. Ona bal önerildi. Hazineye küçük bir tulum bal vardı. "*O bal konusunda bana izin vererseniz onu alırım, aksi takdirde o bana haramdır.*" dedi. Ona izin verdiler.⁴⁰⁰ Bal hem bağışıklık sistemini desteklemesi, hem de koruyucu özelliği ile tarih boyu kullanılmış ve önemini korumuştur. Bu rivâyet ile balın önemi vurgulanmıştır.

Yaranın tükürük ile tedavisi sık karşılaştığımız yöntemlerden biridir. Sadece Resûlullah'ın tükürmesi ile ilgili rivâyetler eserde yer almıştır. Ebû Rühm el-Gıfârî Uhud'a katıldı ve orada kendisine isabet eden ok ile yaralandı. Resûlullah yaranın üzerine tükürdü, o da iyileşti.⁴⁰¹ Bunun sebebi hakkında o zamanın şartlarına göre yorum yapmak gerekirse, idrar ve benzer salgıların bazen yaralarda veya diğer hastalıklarda kullanıldığı görülmektedir. Muhtemelen aynı amaçla kullanılmış olabilir. Bu konuda benzer bir olay daha vardır. Yine bir gün bir kadın gelip "*Ya Resûlullah! Biricik oğlum hastadır.*" dedi. Resûlullah "*Şu çadırlardan bana bir miktar su getir.*" dedi. Kadın taş bir kap içersinde su getirdi. Peygamber suyun içine tükürdü. "*Oğluna içir ve Allah'tan şifâ dile.*"

³⁹⁹ İbn Sa'd, I, s.434.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, III, s.318.

⁴⁰¹ İbn Sa'd, IV, s.277.

dedi. Kadın oğluna içirdi ve iyileşti.⁴⁰² Bunu da yukarıda ki gibi değerlendirmemiz mümkündür.

Câbir b. Abdullah (ö.78/698) baygın haldeyken Resûlullah onun yanına geldi. Baygınlıktan uyandırmak için abdest suyundan yüzüne serpti. Suyun etkisi ile Câbir kendine geldi.⁴⁰³ Bu uygulama halen günümüzde uygulanmaktadır. Bayılan birini gördüğümüzde ilk yaptığımız işlerden biri yüzüne su serperek uyandırmaya çalışmaktır.

Dua ve rukye başlığı altında verdiğimiz bir rivâyette, suyun içine toprak atıp o suyun içirilmesi de vardır. Sabit b. Kays hastalandığı bir sırada Resûlullah onun yanına gitti ve Mu'avvizeteyn'i okuyup rukye yaptı ve üzerine üfledi. Sonra da şu duayı yaptı: *"Ey insanların Rabbi olan Allah'ım! Sâbit b. Kays'dan sıkıntıyı gider!"* Sonra onların bulunduğu vadiden bir miktar toprak aldı ve suya atıp ona içirdi.⁴⁰⁴

Sağlığın korunması ile ilgili en önemli işlerden biri, kan, balgam, dışkı gibi hastalık yayılmasına yol açan insan atıkları veya leşlerin gömülmesidir. Çünkü bunlar gerek hava yoluyla, gerekse temas yoluyla veya yiyeceklere bulaşarak hastalığa sebep olabilirler. Bu konudaki en önemli rivayetlerden biri şudur: Enes b. Mâlik mescitte balgamını tükürdü ve onu toprağa gömmeyi unuttu. Eve gelince hatırlayıp hemen geri döndü ve onu bir çukur kazıp gömdü.⁴⁰⁵ O kadar önem veriyordu ki, gece karanlıkta ışık yakarak gidip, arayıp buldu ve derin bir çukura gömmeden geri dönmedi. Daha önce hacamat kanının gömülmesi konusunda da değindiğimiz gibi kan, balgam ve diğer ifrazatın gömülmesi son derece önem arz eden bir konudur.

⁴⁰² İbn Sa'd, X, s.329.

⁴⁰³ İbn Sa'd, IV, s.436.

⁴⁰⁴ İbn Sa'd, IV, s.396.

⁴⁰⁵ İbn Sa'd, V, s.359.

Bu dönemde cerrahi işlemlerin de yapıldığını görmekteyiz. Bununla ilgili rivâyet, Urve b. Zübeyr'in kangren olan ayağının kesilmiş olmasıdır.⁴⁰⁶ Her ne kadar kullanılan aletler, kullanılan yöntem ve tedavinin seyri açısından bilgi bulunmasa da, o dönemde bu işlemin yapıldığının bilinmesi açısından önemli bir bilgidir.

Resulullâh'ın Hastalığı

Resûlullah'ın bizzat yaşadığı sağlık sorunları ve vefatından önceki hastalığı hakkında nakledilen rivayetleri ayrı bir başlık altında almak, bu konuya ayrı bir ehemmiyet vermemizin sonucudur. Tüm hastalık ve tedavilerden sonra, Resûlullah'ta zühur eden belirtiler tüm rivâyetlerle ayrı bir başlık altında alınmıştır. Bu hastalıklar ve tedavi yöntemleri ile ilgili rivâyetler, yukarıda kendi bölümlerinde bu konudaki başka rivayetlerin yanında verilmiş olmasına rağmen, Resûlullah'ın hastalığı bahsinde yeniden verilmiştir.

Resûlullah'ın sırtında bulunan, Peygamberlik Mührü olarak bildiğimiz oluşum için, Ebû Rimse: "*Ey Allah'ın Resulü! Biz tabâbetten anlayan bir aileye mensubuz. Seni tedavi edeyim mi?*" dedi. Resûlullah (sas) "*Onu oraya koyan, tedavi eder*" dedi.⁴⁰⁷ Küçük bir yumurtayı andıran bu şekli, Ebû Rimse bir ur olarak düşünerek onu almak istemiş, ama Resûlullah buna izin vermemiştir. Buradan Ebû Rimse'nin aynı zamanda cerrahlığının da olduğunu düşünebiliriz.

Hız Peygamber'in bir başka rahatsızlık yaşadığında, O'na büyü yapıldığı anlaşılmıştır. Bu sebeple Allah Resulü, yapmadığı halde bazı şeyleri yapmış gibi tahayyül ediyordu. Âişe bir gün onu şöyle dua ederken gördü: *Biliyor musun Âişe! Allah bana*

⁴⁰⁶ İbn Sa'd, VII, s.188.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, I, s.412.

bilgilendirilmemi istediğim konuda bana bilgi verdi. İki adam yanıma geldiler. Biri başımın yanında diğeri ayağımın dibinde oturdu. Biri "Adamın hastalığı ne?" diye sordu. Öteki "Büyülenmiş." dedi. Adam arkadaşına "Kim ona büyü yaptı?" dedi. Diğeri "Lebid b. el-A'sam" dedi. Ne ile ve nerede sorularına "Tarak ve taraktaki saçları hurma çiçeğine koyarak" ve "Zû Zervan'da" dedi. Resûlullah oraya gitti. Döndüğünde Âişe'ye, hurmalıklarının şeytan başlarına benzediğini, suyunun ise kına gibi olduğunu söyledi. Lebid b. el-A'sam'ın büyü yaptığını Cibrîl ve Mîkâil ona haber verdi. Adamı bulup getirdiler. İtiraf etti ve büyüü bulup çözdü.⁴⁰⁸ Büyünün nasıl çözüldüğü rivâlette yer almamıştır.

Hayber'in fethinden sonra, Peygamberimiz (sas) ashabıyla birlikte istirahatâ çekilmişti. Savaşta mağlup olan Yahudiler, haince bir plan yaptılar. Onu zehirlemeye karar verdiler. Bu vazifeyi, meşhur Yahudi Sellam b. Mişkem'in karısı Zeynep üzerine aldı. Plân gereği Zeynep, bir dişi keçi kızarttı ve her tarafını tesirli bir zehirle zehirledi. Ayrıca Peygamber Efendimizin, davarın kol ve kürek etini daha çok sevdiğini de sorup öğrendiği için, keçinin oralarına daha da çok zehir serpti ve ona yemek ikram ederek zehirledi. Bu anlaşılınca, bir adam gelerek zehri gidermek için boynuzla iki omzunun arasından kan aldı. Resûlullah tedavi oldu.⁴⁰⁹

Araplar bazen ona çeşitli tedavi yolları önerdiklerinde bunu kabul ederdi. Aynı şekilde Acemler de tedavi yöntemi söyleseler, onların tedavi usullerine de uyardı.⁴¹⁰

Resûlullah'ın vefatına sebep olan hastalığı çarşamba günü humma ve baş ağrısı ile başladı. Pazar günü şiddetlendi. Üsâme b. Zeyd ordusunun yanından Resûlullah'ın yanına geldi. O baygındı.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, II, s.201-2.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, II, s.207.

⁴¹⁰ İbn Sa'd, I, s.387.

Ev halkından olan kadınlar ona ilaç veriyorlardı. Üsâme eğilip Peygamberi öptü. Resûlullah konuşamıyordu. Ellerini semâya kaldırıp Üsâme'nin başına koydu. Üsâme dedi ki: "*Resûlullah'ın bana dua ettiğini anladım.*"⁴¹¹

Hastalığı şiddetlenince yatağın içinde sağa sola dönüyordu. Âişe O'na: "*Ey Allah'ın Resulü! Hastalığından şikayet ediyorsun. Eğer biz kadınlardan biri böyle yapsaydı, onu mutlaka uyarırdın.*" dedi. Resûlullah "*Sen mü'minin günahlarına kefarete olsun diye hastalığın şiddetlendiğini bilmez misin?*" dedi.⁴¹² Âişe Resûlullah'a teselli vermeye çalışmaktaydı.

Hastalığın seyri konusunda bir başka rivâyet de şöyledir: Ebû Saîd el-Hudrî ve Bekir b. Abdullah da hastalığı sırasında Resûlullah'ın yanına vardığını ve aşırı bir ateşinin olduğunu rivayet etmişlerdir.⁴¹³

Resûlullah bu hastalığında Mu'avvizeteyn'i okur ve kendine üflerdi.⁴¹⁴ Ayrıca Cibrîl onu şöyle diyerek rukyelemiştir: "*Allah sana şifâ versin. Her hastalığından, kem gözden ve her kıskancın gözünden seni kurtarsın.*"⁴¹⁵

Bu hastalık sırasında, Resûlullah'ın bakımını Âişe üstlenmişti.⁴¹⁶ Diğer eşlerinden izin alarak burada kalmak istemişti.

Bir diğer rivâyete göre Resûlullah'ın yakalandığı ölüm hastalığı humma idi. Bu sırada Bişr b. el-Berâ'nın annesi yanına girip onu mesh etti. "*Senin ateşin gibisini başka birinde görmedim.*" dedi. Resûlullah şöyle cevap verdi: "*Mükâfat bize kat kat verildiği gibi,*

⁴¹¹ İbn Sa'd, II, s.195.

⁴¹² İbn Sa'd, II, s.211.

⁴¹³ İbn Sa'd, II, s.212-3.

⁴¹⁴ İbn Sa'd, II, s.215-6.

⁴¹⁵ İbn Sa'd, II, s.218.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, II, s.215.

bela da kat kat veriliyor. İnsanlar ne konuşuyor?" Kadın "İnsanlar Resûlullah'ın zatülcenp olduğunu düşünüyorlar." dedi. Resûlullah ise humma olduğunu reddedip: "O hastalık bana musallat olmaz. O şeytanın bir vesvesesidir. Ancak hastalığım, benim ve oğlunun Hayber Savaşında yediğimiz zehirli yemekten dolayıdır. Onun etkisi zaman zaman kendisini gösterir ve beni bu hale sokar, nefesimi kesecek hale getirir." dedi. Sonunda Resûlullah (sas) şehit olarak vefat etti.⁴¹⁷

Hastalığı Sevme, Rıza Gösterme Ve Teslimiyet

Müslümanlar arasında hastalık, hem günahların kefareti olması hem de Yaradan' a yaklaştırması bakımından sevilmiştir. Bu hususta çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Böylece, hastalığa dayanmak için hem teselli verilmiş, hem de kaçınılmaz sona daha huzurla varmaya yardımcı olunmuştur. Bununla ilgili en önemli rivâyetlerden biri şudur: Ebû'd-Derdâ "*Fakirliği beni Rabbime tevâzuuya götürdüğü için, ölümü Rabbime olan aşırı isteğimden dolayı, hastalığı da günahlarımı hatırlattığı için seviyorum.*" demiştir.⁴¹⁸ Bir başka rivayette ise, İmran b. Husayn ağrılarından çok şikâyetçi olunca ziyaretine gelenler kendisine acıyorlardı. Bazıları "*Sırf senin bu durumuna dayanamadığımız için yanına gelemiyoruz.*" dediler. O da "*Öyle yapma! Yemin ederim ki, hastalığın acılarının bana en sevimlisi, Allah'a da en sevimli olanıdır*" dedi.⁴¹⁹

Felç olan er-Rebî b. Huneyn'e ziyaretine gelenler "*Keşke tedavi olsaydın.*" dediklerinde, "*Şüphesiz Ad Kavmi, Semûd Kavmi, Ashâb-ı Ress ve bunlar arasında bir çok nesil gelip geçti. Bunlar arasında doktor olan da vardı, hasta olan da. Ne doktor olan kaldı ne de hasta. Hepsi*

⁴¹⁷ İbn Sa'd, X, s.335-6.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, IV, s.408; İbn Sa'd, IX, s.399.

⁴¹⁹ İbn Sa'd, V, s.206.

fani olup gitti." diyerek teslimiyetini ifade etti.⁴²⁰ Tedavi olmayı reddetti. Bir nevi ölüme teslim oldu.

Ümmü Sâib titrer vaziyette iken, Peygamber onu ziyaret etti. "Ne oldu sana?" diye sordu. O da "Humma, Allah onun belasını versin." dedi. Resûlullah "Sus! Hummaya sövme. Çünkü o, demirin kirini götüren körük gibi, Müslümanların günahlarını giderir." dedi.⁴²¹ Bu hadisten, hastalığın bir keffaret olduğu, dolayısıyla hastalığa katlanmak suretiyle hastalık acısı çekenin cennete gireceği, hastalığı sükûnetle karşılamak gerektiği vurgulanmaktadır.

Yine hastalığı severek karşılamayı anlatan bir başka olayda, arkadaşları hastalığından dolayı Talk b. Huşşâf'ın ziyaretine geldiler. Ona dua ettiler. O da şöyle dua etti: "Allah'im! Önce hayırlı olanı ver, sonra da sabır ve gayret ihsan eyle."⁴²² Burada hayırlı olan hastalıktır. Çünkü hem günahlara keffârettir hem de Rabbine kavuşturan aracıdır.

Hastalıkta korku namazı ile ilgili bir rivâyet bulunmaktadır. Hatta tarif edildiği de söylenmektedir. Fakat ayrıntı verilmemiştir. Ubeyd b. Umeyr Mekke'de iken Vâkıd el-Leysi'yi hasta yatağında ziyaret etti ve şöyle dedi: "Sen Resûlullah ile beraber hiç korku namazı kıldın mı?" O da "Evet" dedi ve daha sonra nasıl kıldırıldığını tarif etti.⁴²³ Resûlullah'ın savaş alanındaki Allah'tan yardım istemek için kıldığı namazın, hastalık anında da kılınabileceği bu rivâyetten anlaşılmaktadır.

⁴²⁰ İbn Sa'd, VIII, s.303.

⁴²¹ İbn Sa'd, X, s.33.

⁴²² İbn Sa'd, IX, s.58.

⁴²³ İbn Sa'd, V, s.135.

Sonuç

Çalışmamızda Resûlullah (sas) döneminden itibaren, İbn Sa'd'da yer alan tüm sahabe ve tabiun dönemde tespit edilen hastalıklar ve tedavi yöntemlerinin hepsi derli toplu bir araya getirilmiştir. Tüm rivayetler tekrarlarıyla beraber değerlendirilmeye çalışılmış ve çalışmamızda verilmiştir.

Burada hastalıkların neler olduğu isimleri ve arazlarıyla beraber verilirken, hangi tedavilerin uygulandığı, ne sıklıkla bunların yaşandığı, hastalık ve tedavilere karşı Resûlullah'ın, ashabının, tâbiûn ve onlardan sonra gelenlerin tutum ve davranışlarının nasıl olduğu ile ilgili önemli bilgiler tespit edilmiştir. Bu dönemin sağlığına derli toplu bir bakış olmasından dolayı, fayda sağlanmıştır.

Hz. Peygamber kendi döneminden önce bilinen tedavi uygulamalarını değerlendirerek, bu usullerden İslam'a aykırı olmayanlara ve yararı görülenlere izin vermiştir. Hacamat, dağlama, sünnet etme gibi uygulamalara izin verirken, rukyede değişiklik yaparak dualarla tedaviyi önermiştir. Rukyede okunan sözlerin şifa ayetleriyle ve Allah'tan yardım istemeyi gerektiren dualarla değiştirilmesini emretmiş, bu şartla devam edilmesine izin vermiştir.

Tedavi yollarının aranmasını tavsiye etmiş ve bu yolları ararken başka kabile dinlere mensup şifacı ve doktorları reddetmemiştir. Haris b. Kelede bunun en iyi örneklerinden biridir. Yine sahabe arasında Habeşistan'a göç eden ve orada farklı tıbbi uygulamalar öğrenenlerden bunları uygulamalarını istemiş ve teşvik etmiştir.

Tespit edilen hastalıkların adları, arazları, sahabenin hastalıkları karşılama ve tedavi olma konusundaki tavırlarının

134 | İbn Sa'd'ın Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr'ine Göre Hz.
Peygamber, Sahâbe ve Tabiun Döneminde Hastalıklar ve
Tedâvileri

belirlenmesi şüphesiz çok önemlidir. Bunların günümüzde Müslümanların sağlık ve tedavi konusunda takınması gereken İslamî tavır hususunda yol gösterici olması açısından daha da önemlidir.

Hz. Peygamber Müslümanları bir hastalığa maruz kaldıklarında sabretmelerini ve tedavi yollarını her nerede olursa olsun aramalarını emretmiştir. Eğer tedavisi olmayan bir hastalık ise buna sabır gösterip, bunun Yaradan'a kavuşma için bir vesile olduğunu telkin ederek rahatlatma yoluna gitmiştir.

Tedavide ister Müslüman olsun, ister gayrimüslim olsun İslami yasaklara uymayan tedavileri menetmemiştir.

KAYNAKÇA

- Araz Arzu, Harlak Hacer, Meşe Gülgün, "Sağlık Davranışları ve Alternatif Tedavi Kullanımı", TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, Yıl:2007: C. 6 S.2, Mersin.
- Aydın Mustafa ve Ark., "Yenidoğanda Hiperglisemi: Hastalarımızın Demografik Ve Klinik Özelliklerinin Değerlendirilmesi", Türkiye Çocuk Hast. Derg. / Turkish J. Pediatr. Dis., Yıl: 2010; C. 4, S.3, Ankara.
- Çelebi İlyas, "Rukye", DİA, İstanbul, 2008, XXXV.
- Çetingüç Muzaffer, Mustafa Alan, "Savaş Yorgunluğu", Kriz Dergisi, Yıl:1992, C.2, S.1, Ankara.
- Çiftçi Halil, Çevik Ebru, Aksoy Şahin, "Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama", Türkiye Klinikleri J Med Ethics, Yıl:2005, S.13, Ankara.
- Doğan D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Vadi Yayınevi, 2001, Ankara.
- Fayda Mustafa, "İbn Sa'd", DİA, İstanbul, 1999, XX.
- Hamidullah Muhammed, "Hayber", DİA, İstanbul, 1998, XVII
- Harman Ö. Faruk, "Yâfes", DİA, İstanbul, 2013, XXXXIII, 174.
- İbn Sa'd, Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr, Çeviri Editörü: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2015, İstanbul.
- Mahmudov Elşad, "Zülcedr Seriyyesi", DİA, Ankara, 2014, XXXIV, 551-552.
- Savaş Rıza, Hz. Peygamber (sav) Devrinde Kadın, Ravza Yayınları, 1991, İstanbul.
- Sert Emel, Arar Sakarya Ayşegül, Yüksel Şeyme Betül, Sert Abdullah, Kalaycı Mehmet Zafer, "Kupa Uygulaması Ve Kupa Uygulamasının Klinik Araştırmaları", Integr Tıp Dergisi, Yıl: 2015, C. 3, S. 2, Isparta.

- Tuğluoğlu Fatih, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)",
Türkiye Parazitoloji Dergisi, C. 32, S. 4, İstanbul.
- Uzun Nihat, "Kur'ân'da Üç Ağaç Türü Yahut Bazı Âyetlerin
Anlamlarını Yeniden Düşünmek", Din Bilimleri Akademik
Araştırmaları Dergisi, C. 11, S. 3, Yıl: 2011, Samsun.
- Varlık Nükhet, 'Tâun', DİA, İstanbul, 2011, XL.
- Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap, Life Publihers International,
2009, Kuzey Kore.
- Yolasıgmaz Ünver Ayşegül, Turgay Nevin, "Uyuzlu Hastaya
Yaklaşım", Türkiye Parazitoloji Dergisi, Yıl: 2006, C. 30, S. 1,
İzmir.